

DOMĀTPRIEKŠ

ESOŠAIS
UN
NEESOŠAIS

SKOLĒNA
GRĀMATA

DOMĀTPRIEKŠ ESOŠAIS UN NEESOŠAIS

Skolēna grāmata

Iesaka izmantot

Latvijas Sākumskolas skolotāju asociācija

Latvijas Matemātikas skolotāju asociācija

Latvijas Vēstures skolotāju asociācija

Filosoģiskās
īzģitības
centrs

UDK 372.8(075.2)+373.4
Es 500

Grāmata sagatavota ar
Sorosa fonda – Latvija finansiālu atbalstu
Filosofiskās izglītības centra projektam
Filosofiskās izglītības veidošana Latvijā

Grāmatas autori:

Ieva Rocēna un Krista Burāne (autoru grupas vadītājas)

Krista Burāne (*Ievads*)

Agris Poikāns (*Daba*)

Danute Dūra, Inga Karlsberga (*Vēsture*)

Zanda Rubene, Aija Kalve (*Valoda*)

Ieva Rocēna, Ilze Vītola (*Māksla*)

Signe Mežinska, Maija Kokare (*Matemātika*)

Dace Deksnē, Baiba Felce (*Mūzika*)

Esošais un neesošais. Skolēna grāmata ir viena no piecām sērijas *Domātprieks* skolēniem domātām grāmatām.

Šī grāmata ir integrēts mācību metodiskais līdzeklis, kurš palīdzēs kvalitatīvas domāšanas attīstības, saskarsmes prasmju un sevis izzināšanas veicināšanai pamatskolā (10 – 13 gadu vecumā) sešu dažādu mācību priekšmetu stundās. Dabas zinātne, vēsture, valoda, vizuālā māksla, matemātika un mūzika grāmatā tiek saistītas ar filosofisku jautājumu un metodes palīdzību.

Tekstu papildina saturiski ietilpīgi latviešu mākslinieces Anitas Kreituses zīmējumi.

Mācību metodisko līdzekļu komplektā *Domātprieks* ietilpst piecas skolēniem domātas grāmatas – *Daļa un veselums*, *Cēloņi un sekas*, *Esošais un neesošais*, *Laiks un telpa*, *Vērtības* un viena skolotāju grāmata.

Redaktore **Ruta Grīnberga**

Māksliniece **Anita Kreituse**

Datormaketētāja **Ilze Kaņepe**

Pateicamies Salaspils 1. vidusskolas, privātskolas *Patnis*, Dricānu vidusskolas, Daugavpils 1. ģimnāzijas, Rīgas 69. vidusskolas skolotājiem par palīdzību šīs grāmatas tapšanā.

Grāmata rakstīta vīriešu dzimtē valodas labskanīguma, ne diskriminējošu nodomu dēļ.

Iespiests SIA "N.I.M.S."
Rīgā, Pērnavas ielā 47/3
Tālr.: 7311424

ISBN 9984-9505-5-7

- © Filosofiskās izglītības centrs, 2002
- © Ieva Rocēna, Krista Burāne, Agris Poikāns, Danute Dūra, Inga Karlsberga, Zanda Rubene, Aija Kalve, Ilze Vītola, Signe Mežinska, Maija Kokare, Dace Deksnē, Baiba Felce, teksts, 2002
- © Anita Kreituse, zīmējumi, 2002

IEVADS 7

Vingrinājums *Esošais un neesošais* 7
 Vingrinājums *Tas, kas ir īsts un kas tikai šķiet īsts* 7
 Vingrinājums *Kas var notikt un kas nevar?* 8
 Brīvais raksts *Vai neredzamais ir neesošais?* 8

DABA 9

Ievads 9
Vienradzis un citi retumi
 Vingrinājums *Vienradža noslēpums* 10
 Vingrinājums *Parastais vienradzis* 11
 Vingrinājums *Katram dzīvniekam ir vismaz viena vienradža pazīme* 12
 Jautājumi pārrunām
Ko simbolizē dzīvnieki? 12
 Eseju tēmas 12
 Vingrinājums *Vienradži un tu* 12

Sapņi

Vingrinājums *Notikums ar Džuan - Džou* 13
 Vingrinājums *Sapņu rašanās teorijas* 13
 Jautājumi pārrunām
Vai tu esi pamodies? 18
 Vingrinājums *Dzīve vai sapnis?* 18
 Vingrinājums *Arī šeit mēs dzīvojam* 19

Ziemas tauriņš

Vingrinājums *Baltā vasara* 20
 Jautājumi pārrunām *Tauriņu daba* 20
 Vingrinājums *Vieglis raksturs/smags raksturs* 21
 Vingrinājums *Tikšana cauri ar vieglu izbīli* 21
 Vingrinājums *Tikšanās* 21

Mācību spēle - projekts *Ziemas tauriņš* 21
 Vingrinājums *Ziemas tauriņš (Papilio brumalis A.)* 22
 Eseja 22

VĒSTURE 23

Ievads 23

Kā mēs atceramies?

Vingrinājums *Mana atmiņa* 24
 Vingrinājums *Kāpēc cilvēki atceras?* 24
 Vingrinājums *Vai visi atceras vienādi?* 25
 Jautājumi pārrunām *Atmiņas un vēsture* . 25

Patiesais vai izdomātais?

Vingrinājums *Teikas* 26
 Eseja *Teika par...* 27
 Jautājumi pārrunām *Teikas un vēsture* 27
 Vingrinājums *Ezerpils* 27
 Jautājumi pārrunām *Ir vai nav?* 28
 Diskusiju tīkls *Kādām acīm skatīt vēsturi?* 28
 Eseja *Kā lasīt teikas?* 28

Pasaka un vēsture

Vingrinājums *Vēsturiska persona – pasaku varonis* 29
 Vingrinājums *Vēsturiskas personas un pasaku varoņa saruna* 29
 Eseja *Pasaka par sevi* 30
 Jautājumi pārrunām *Vēsture un pasaka* .. 30

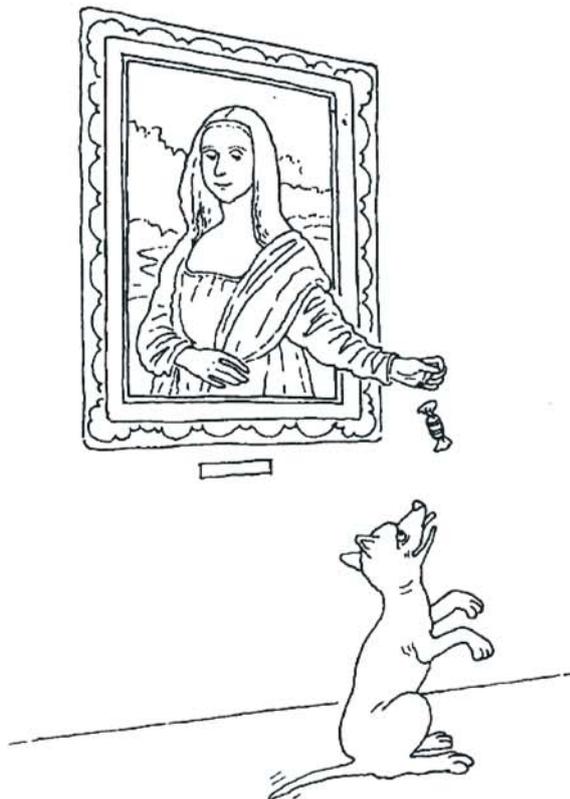
Kas būtu, ja būtu?

Vingrinājums *Notikumu ietekme* 31
 Vingrinājums *Vai nenotikušais neietekmē?* 31
 Jautājumi pārrunām *Kas būtu, ja būtu?* ... 32
 Spēle *Baumas* 32
 Eseja *Kas nosaka cilvēka rīcību?* 32

Jautājumi pārrunām *Ir vai nav?* 32
 Vingrinājums *Atceries pārdomāto!* 32

VALODA 33

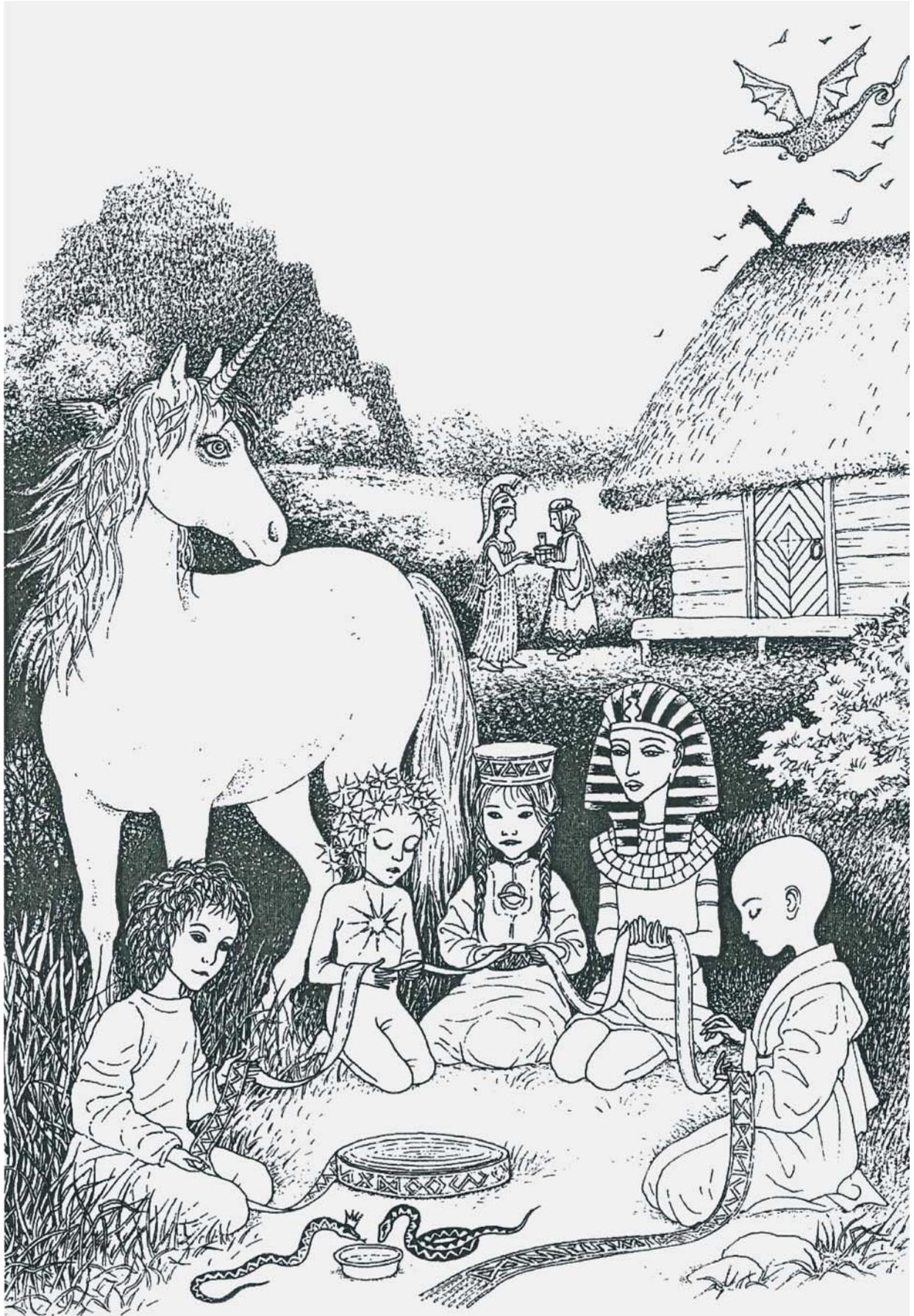
Ievads 33
Žestu un skaņu valoda
 Spēle *Sarunas caur stiklu* 34
 Jautājumi pārrunām *Žestu un skaņu valoda* 34
Zīmes
 Vingrinājums *Par ko tā stāsta?* 35
 Vingrinājums *Atšifrē zīmes!* 35
 Eseja *Zīmes vēstule* 36
 Jautājumi pārrunām *Zīmes* 36
Klusēšana un klusums
 Vingrinājums *Kad, kur un kāpēc cilvēki klusē?* 37
 Jautājumi pārrunām *Klusēšanas valoda* ... 37
 Vingrinājums *Klusēšana* 37
Kas ir valoda?
 Jautājumi pārrunām *Ir valoda – nav valoda* 38
 Vingrinājums *Nebūt* 38
 Eseja *Nosaukt pasauli vārdos* 39

MĀKSLA 41

Ievads 41
Glezna kā spogulis
 Uzdevums *Ko atklāj pašportrets?* 42
 Vingrinājums *Tavs pašportrets* 42
 Uzdevums *Spogulis* 42
 Uzdevums *Glezna kā spogulis* 43
Attēlo neredzamo!
 Uzdevums *Kliedziens* 44
 Uzdevums *Attēlo izjūtu!* 45
 Uzdevums *Attēlo neredzamo!* 45
 Jautājumi pārrunām *Attēlojamais, sajūtamais, domājamais* 45
Mānīgais vilnis
 Uzdevums *Līniju spēle* 46
 Vingrinājums *Kas ir opart?* 46
 Vingrinājums *Vai var būt mānīgs (citāds nekā īstenībā)?* 47
Mīklas
 Vingrinājums *Maģiskā acs* 48
 Jautājumi pārrunām *Ir vai nav?* 48
 Jautājumi pārrunām *Masku viltības* 48
 Darbošanās *Masku balle* 48

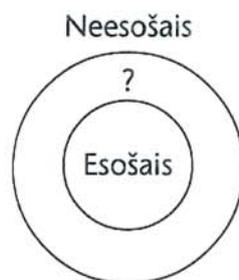
MATEMĀTIKA 49**Ievads** 49**Skaitļi**Vingrinājums *Kas ir skaitļi?* 50Grupas pētījums *Skaitlis kā simbols* 50Jautājumi pārrunām *Skaitlis kā zīme un simbols* 50**Bezgalība**Vingrinājums *Uzzīmē bezgalību!* 52Vingrinājums *Bezgalība* 53Jautājumi pārrunām *Kas ir bezgalība?* 53**Nulle**Vingrinājums *Asociācijas par nulli* 54Jautājumi pārrunām *Kas ir nulle?* 54Vingrinājums *Piecrinde par nulli* 54**Negatīvie skaitļi**Vingrinājums *Dīvainā pilsēta* 55Vingrinājums *Māte un meita* 55Jautājumi pārrunām *Kas ir negatīvie skaitļi?* 55Vingrinājums *Atceries pārdomāto!* 55**MŪZIKA** 57**Ievads** 57**Skaņu pasaule**Vingrinājums *Atmini, kas slēpjas skaņā?* 58Jautājumi pārrunām *Kas slēpjas skaņā?* .. 58Vingrinājums *Skaņu pasaule* 58**Klusums un skaņa**Spēle *Ko es dzirdu?* 59Jautājumi pārrunām *Starp skaņu un troksni* 59Brīvais raksts *Vienu dienu klusumā* 59Vingrinājums *Pauze un klusums* 59Vingrinājums *Dziesmu minēšana* 59**Izmantotā literatūra** 60

IEVADS

Vingrinājums **Esošais un neesošais**

- 1 Uzraksti vai uzzīmē divas lietas, parādības, dzīvas būtnes u.tml., kas ir esošas, un divas, kas nav!
- 2 Trijatā izdomājiet, kāpēc jūsu aprakstītās/uzzīmētās lietas ir esošas vai nav esošas!
- 3 Kopīgi ar citiem pārrunājiet, kā var pateikt, kas ir un kas nav esošs! Izmanto darba lapu vai arī pats uzzīmē *mērķi*, kas attēlots piemērā! Esošā kritērijus rakstiet apļa centrā, bet neesošā ārpus apļiem! Ja nevarat vienoties par kritēriju novietojumu, ierakstiet tos starp riņķa līnijām!

Vingrinājums **Tas, kas ir īsts un kas tikai šķiet īsts**

- 1 Izdomā un darba lapas tabulā atzīmē, vai piemēros minētais
 - šķiet īsts un tāds arī ir;
 - šķiet īsts, bet tomēr nav;
 - nešķiet īsts, bet tomēr ir;
 - nešķiet īsts un tāds arī nav!

Piemēri • mākslīga puķe • spēļu mašīna • pasaku grāmata • *Fantas* pudele ar ūdeni • kaķis, kas izveidots no kartupeļa • papīra lidmašīna • klases skolēnu fotogrāfija • mazs spogulis • sapnis

- 2 Salīdzini savas atbildes ar pārinieku un vienojieties par vienas lietas piederību kādai no grupām!
- 3 Visi kopā pārrunājiet piemēru sadalījumu un noskaidrojiet pamatojumus, kādēj minētās lietas pieder kādai no grupām!

Vingrinājums **Kas var notikt un kas nevar?**

- ① Kopā ar pārinieku vienojieties par to, kurai no grupām varētu piederēt piemēros minētais! Izmanto darba lapu!

Grupas

- A. Tas, ko var iedomāties un kas var arī notikt
- B. Tas, ko nevar iedomāties, bet kas var notikt
- C. Tas, ko nevar iedomāties un kas nevar notikt
- D. Tas, ko var iedomāties, bet kas nevar notikt

Piemēri

- 1) apaļš kvadrāts;
- 2) kalns, kurš ir pa pusei uz Zemes un pa pusei uz Mēness;
- 3) cilvēks, kurš kļūst tikpat vecs kā cilvēks, ar kuru viņš sarunājas;
- 4) maizes kukulis, kurš nepaliek mazāks, ja no tā nogriež šķēles;
- 5) divi vienādi skaitļi, kas tajā pašā laikā arī nav vienādi;
- 6) mašīna, kas rada troksni, kurš dzirdams ikvienā Visuma nostūrī;
- 7) vakardiena un rītdiena, kas kļūst par vienu un to pašu dienu;
- 8) kāds, kurš vienlaicīgi ir gan garāks, gan īsāks par tevi;
- 9) pele, kas apēd ziloni;
- 10) upe, kas tek pret kalnu.

- ② Klasē kopīgi veidojiet četrus sarakstus! Pamato, kādēļ minēto lietu jūs likāt kādā no grupām!

Brīvais raksts *Vai neredzamais ir neesošais?*

Kā tev šķiet, vai tas, ko mēs neredzam, ir neesošs? Uzraksti savas domas par to, kas tad īsti ir neesošais!

DABA

Sākumā esamība un neesamība dabā liekas vienkārša – viss esošais pieder pie esamības, bet pārējais – ir neesamība. Tikai savādi ir tas, ka neviens cilvēks tā īsti nezina, kas tieši ir un kā – nemaz nav.

Kā piemēru var minēt dažādu dzīvnieku sugu sastopamību Latvijā, bet Latviju var iedomāties arī kā visu pasauli un Visumu.

Piemēram, dižā briežvabole iekļauta Latvijas Sarkanajā grāmatā nesen izzudušo dzīvnieku sarakstā, bet laimiņu dižtauriņš Latvijā nav atrasts jau vairāk nekā 100 gadus.

Un – tomēr. Kad strādāju Jūrmalas Dabas draugu centrā, katru gadu gadījās kāds skolēns, kurš apgalvoja, ka Latvijā sastapis vienu vai otru no minētajiem kukaiņiem. Dažus no šiem skolēniem man izdevās pieķert melos, bet citi pastāstīja, teiksim, par laimiņu dižtauriņu tādas šī tauriņa izturēšanās īpašības, kuras var uzzināt, tikai redzot viņu lidojam dabā.

Un patiešām - Latvijā ir ārkārtīgi maz zinātnieku, kuri pēta tauriņu izplatību (varbūt kādi 3 vai 4 visā Latvijā). Tas nozīmē, ka laimiņu dižtauriņi varētu kādā mazpilsētā lidināties katrā dārzā, bet neviens tiem nepievērstu uzmanību tieši kā retai sugai. Tas pats sakāms arī par milzīgo, 6 – 7 cm garo dižo briežvaboli.

Vai Latvijas ūdeņos ir sastopami vaļi? Izrādās - jā, ir sastopami. Rīgas līcī, iepretim Jūrmalai, 1976. gada augustā tika izskalots beigts finvalis, kurš it kā esot uzskrējis nelielam zvejnieku kuģim. Valis bijis tikai 1 – 2 gadus vecs, bet jau sasniedzis 14 m garumu. Ja viņš nebūtu aizgājis bojā, neviens varbūt tā arī nekad neuzzinātu, ar ko tovasar jūrā peldējies kopā.

Latvijā, savā nodabā lidojot, ir novēroti arī flamingo, sārtais pelikāns un citi svešādu nosaukumu putni. Parasti mēs viņus redzam tikai filmās par Āfrikas dabu vai – zooloģiskajā dārzā.

Un kāpēc pūķi, eņģeli, vienradzi vai ziemas tauriņu pazīst gandrīz katrs, bet par Latvijā bieži sastopamajām protūrām (sīkiem bezspārnu kukaiņiem, kuri augsnes virskārtas 1 kvadrātmetrā ir atrodami simtiem) nav dzirdējis gandrīz neviens?

Vai tu pats dabā esi redzējis bieži sastopamo vālodzi, vēdzeli vai, teiksim, āpsi?

Izrādās, ja cilvēks par kaut ko nav dzirdējis vai to redzējis, tas vēl nenozīmē, ka tā nav.

Vai tavā mājā vai dzīvoklī dzīvo sudrabainā zvīņene? Ja tu teiksi, ka – nē, viņa dūsmās vai apvainojuma spītā teiks, ka - tu pats nemaz neesi. Kā tu viņai, kura skraida tikai naktīs un tikai pa grīdu, varēsi pierādīt savu esamību?

Vienradzis un citi retumi

Vingrinājums **Vienradža noslēpums**

- ❶ Uzraksti, kā tu domā, vai vienradži:
 nekad nav īsti dzīvojuši,
 vai viņi ir dzīvojuši, bet - izmiruši,
 vai viņi dzīvo vēl šodien? Kāpēc tu tā domā?
- ❷ Izlasi tekstu!

Zinātnieku pētījumi par vienradzi

Vienradzis ir dzīvnieks, kura attēli, no vienas puses, ir atrasti jau apmēram pirms 5000 gadiem Harapas kultūras arheoloģiskajos izrakumos Indostānas ZR daļā, bet, no otras puses, tomēr trūkst tiešu pierādījumu, ka šis dzīvnieks patiešām ir dzīvojis vai dzīvo vēl joprojām.

Mūsdienās gan šad tad parādās šī dzīvnieka fotoattēli, bet arī tas netiek uzskatīts par pierādījumu, jo ar datora palīdzību ir iespējams iegūt tik veiksmīgus attēlu viltojumus, kurus atšķirt no īstenības praktiski nav iespējams.

Tomēr, nav izskaidrojams, kāpēc jau tālā senatnē vienradža attēli, īsāki un garāki vienradža apraksti un pētījumi bijuši izplatīti gandrīz visā pasaulē.

Vienradzi pazina Indijā, kur viņš ir pieminēts *Mahābhāratā* - lielākajā indiešu eposā, senajā Grieķijā par viņu stāstīts dabas zinātnieka un filosofa Aristoteļa, kā arī citu autoru darbos, bet senajā Romā vienradzi kā patiesi esošu dzīvnieku aprakstījis rakstnieks Plīnijs Vecākais. Ķīnā un Tuvo Austrumu tautām ar vienradzi saistās dažādi nostāsti, tāpat vienradža tēls atrodams viduslaiku Eiropas folklorā un atsevišķu mākslinieku gleznās. Arī Krievijā, sākot no 16. gs., ir atrastas norādes par vienradzi un viņa apraksti.

Interesanti, ka dažādi cilvēki, dažādās valstīs, kontinentos un laikmetos vienradža izskatu un paradumus ir aprakstījuši līdzīgi.

Saskaņā ar dažādu autoru aprakstiem, vienradža (latīniski - *Monoceros*) visbūtiskākā pazīme ir spirālē savīts, garš, taisns un ārkārtīgi ciets rags, kurš atrodas tieši pieres vidū. Raga krāsa parasti ir tumša, ar gaišāku smaili, tā garums - apmēram pusotras pēdas. Ķermenis kopumā līdzinās zirga ķermenim, bet ir mazāks, vienradža galva savukārt atgādina brieža galvu, bet aste ir tik īsa kā mežacūkai. Uz priekšējām redzami tādi kā trīs pirksti, pakājkājām savukārt ir tikai viens nags, līdzīgi, kā tas ir zirgiem. Krēpes un īsā spalva ir dzeltenīga vai balta. Vienradža balss atgādina vērša idēšanu.

Kas attiecas uz paradumiem, tad lielākā pētnieku daļa ir vienprātīga, ka vienradži ir ārkārtīgi uzmanīgi un viltīgi. Viņus sagūstīt ar varu vai nomedīt neesot iespējams.

Kādā vienradža aprakstā tā autors gan apgalvo, ka kādu laiku savā dārzā turējis divus sagūstītus vienradžus, bet tā kā viņi nekā neesot ēduši, tad - atkal viņus izlaidis savvaļā.

Filosofu skaidrojumi (viens no daudzajiem)

Kādā retā filosofiskā traktātā redzama gravūra, kurā attēlots vienradzis un briedis, kuri stāv viens otram blakus meža vidū. Zem gravūras ir izlasāmas šādas rindas:

“Gudrie saka patiesību, ka mežā ir divi dzīvnieki: viens - jauks, skaists un brīnumains - liels un stiprs briedis, bet otrs dzīvnieks ir - vienradzis...”

Ja mēs šeit ieskatīsimies attēlā redzamajā, mēs nosauksim mežu par ķermenī. (...) Vienradzis tad būs gars uz laiku laikiem. Briedis nav pelnījis citu vārdu kā dvēsele. Tas, kurš zina, kā viņus pieradināt, pakļaut sev un savienot kopā, kā izvest viņus no meža, var taisnīgi tikt nosaukts par Meistaru”.

Literārie sacerējumi (Luiss Kerols “Alise Aizspogulijā”)

..piepeši viņa (Vienradža) skatiens apstājās pie Alises; viņš tūlīt apsviedās apkārt un kādu brīdi aplūkoja Alisi ar neslēptu nicinājumu.

- Kas... tas... tāds? - beidzot viņš jautāja.

- Tas ir bērns, - Artazaķis steidzīgi paskaidroja un, pienācis pie Alises, lai iepazīstinātu viņu ar Vienradzi, izstiepa abas priekšķepas pret Alisi un, nolaidis ausis uz leju, teica: - Mēs viņu atradām tikai šodien. Viņš ir īsts un tik liels kā īstenībā!

- Līdz šim es domāju, ka bērni ir pasaku šausmoņi, - Vienradzis sacīja. - Vai šis ir dzīvs?

- Jā, un prot runāt! - Artazaķis svinīgi paziņoja.

Vienradzis sapņaini skatījās uz Alisi un teica:

- Runā, bērns!

Alise, smieklus valdīdama, atbildēja:

- Vai zināt, es arī līdz šim domāju, ka Vienradži ir pasaku šausmoņi. Es nekad agrāk nebiju redzējusi dzīvu Vienradzi!

- Tagad mēs esam viens otru apskatījuši, - Vienradzis noteica. - Ja tu uzticēsies man, es uzticēšos tev. Vai norunāts?

Vingrinājums **Parastais vienradzis**

- ❶ Uzzīmē vienradzi!
- ❷ Uzraksti, ko, pēc tavām domām, simbolizē vienradzis?
- ❸ Salīdzini savas domas ar kāda cita idejām par to, ko varētu simbolizēt vienradzis!
- ❹ Vai tavš vienradža simbola skaidrojums sakrīt ar tavu klasesbiedru domām un tekstā minēto vai atšķiras? Kāpēc?

Vingrinājums **Katram dzīvniekam ir vismaz viena vienradža pazīme**

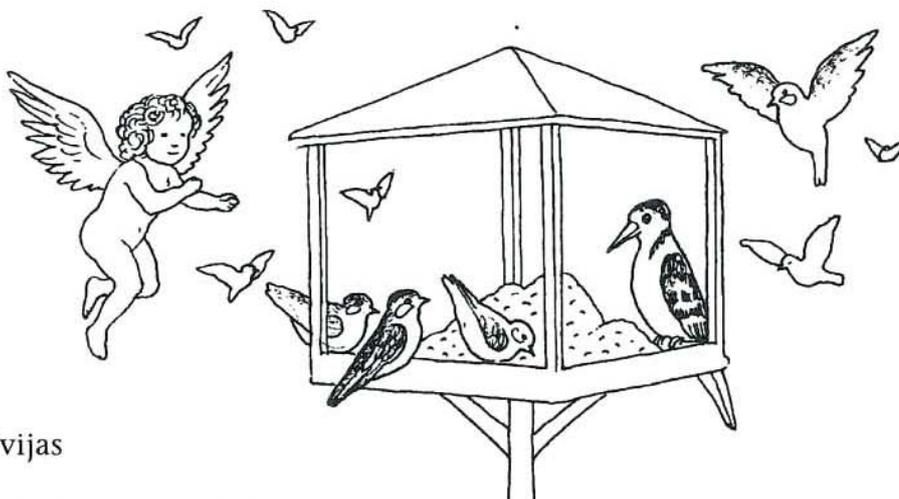
- ① Aizpildi tabulu! Tabulas kreisajā pusē raksti vienradža pazīmes un tām pretī pieraksti dzīvnieku, kuram arī piemīt minētā pazīme!

Vienradža pazīmes	Citi dzīvnieki, kuriem piemīt šī pazīme
<i>viltīgs</i>	<i>kaķis, lapsa</i>

- ② Salīdzini savu tabulu ar kādu citu! Divatā izdomājiet,
 a) kuram citam dzīvniekam piemīt visvairāk vienradža pazīmju,
 b) kuram dzīvniekam nav nevienas kopīgas pazīmes ar vienradzi!

Jautājumi pārrunām **Ko simbolizē dzīvnieki?**

- ① Kā dzīvnieki atšķiras no teiksmainajiem radījumiem, piemēram, kentauriem, greifiem un pūķiem?
 ② Vai senatnē ziemeļu tautām lauva un zilonis šķita teiksmaini radījumi? Kāpēc?
 ③ Ko simbolizē vai varētu simbolizēt
 1) lauva,
 2) ērglis,
 3) kaija,
 4) zalktis,
 5) pūķis,
 6) ozols un
 7) baltais stārķis?

Eseju tēmas

- ① "Baltā cielava – Latvijas simbols".
 ② "Ja mans draugs būtu 12 m garš pūķis...".
 ③ Kas ir eņģeļi – teiksmainas, īstas vai brīnumainas būtnes? Vai eņģeļiem ir spārni? Kāpēc?

Vingrinājums **Vienradži un tu**

Kopā ar savas grupas biedriem izdomā atbildes uz jautājumiem! Uzraksti tās uz lielās lapas!

- ① Vai tu piekriti domai, ka vairums cilvēku vienradžus vienkārši nespēj saredzēt?
 ② Vai, tavuprāt, gliemeži, kuriem ir vāja redze un dzirde, tic tam, ka tu esi?
 ③ Kas liecina par to, ka tu esi?

Sapņi

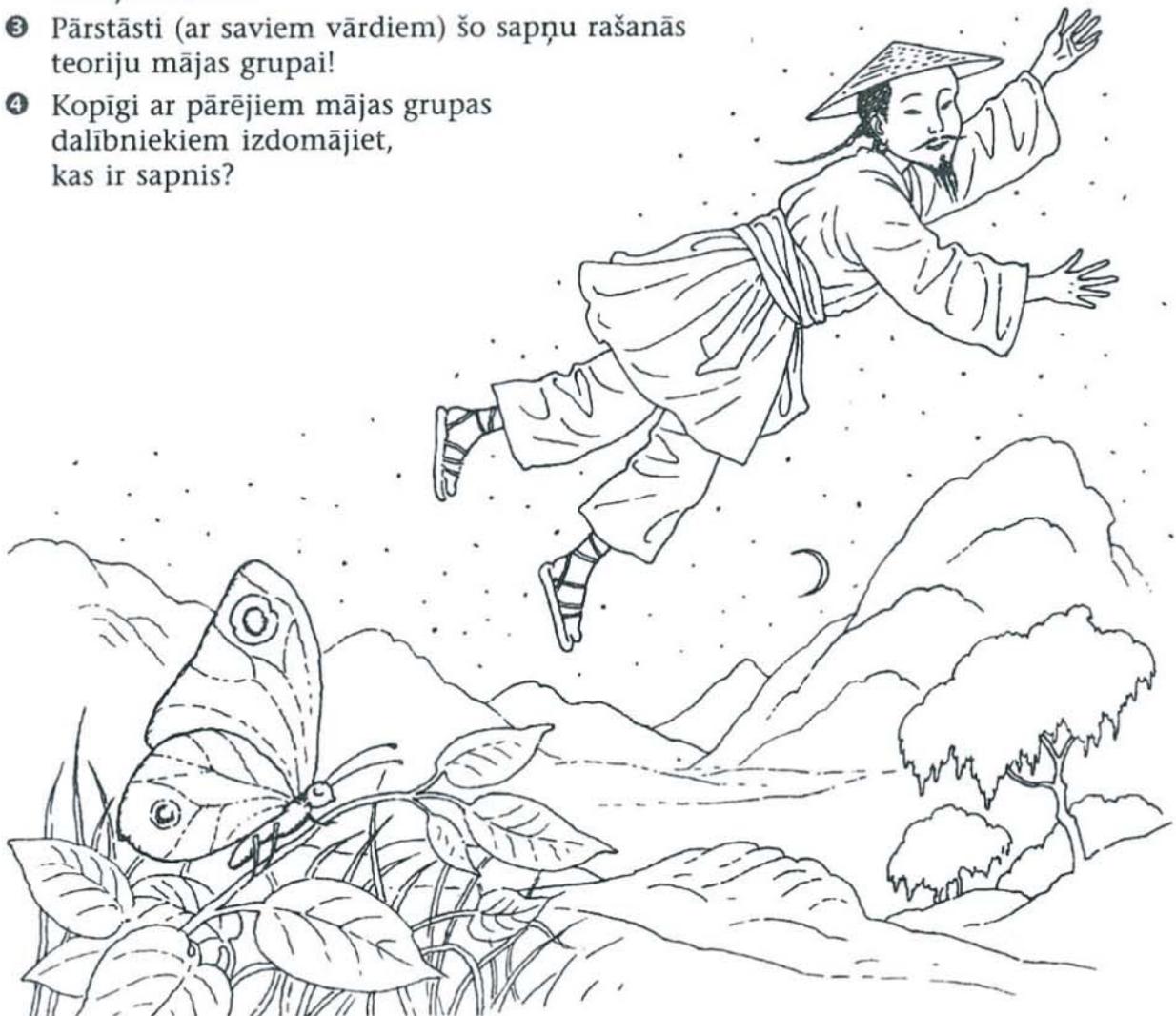
Vingrinājums *Notikums ar Džuan – Džou*

- ① Izlasi stāstu par notikumu ar Džuan – Džou! Visi kopā noskaidrojiet radušos jautājumus!
- ② Atbildi uz jautājumu, kas, tavuprāt, ir sapņi un no kā tie rodas?

Reiz es, Džuan – Džou, sapņoju, ka esmu taurenis – laimīgs taurenis, kas sev par prieku lidinājās starp ziediem un nemaz nenojauta, ka viņš ir Džuan Džou. Pēkšņi es pamodos un ieraudzīju, kas es esmu Džuan Džou. Un es nezināju, vai esmu Džuan Džou, kurš nosapņojis, ka ir taurenis, vai taurenis, kuram sapnī rādījās, ka viņš ir Džuan Džou...

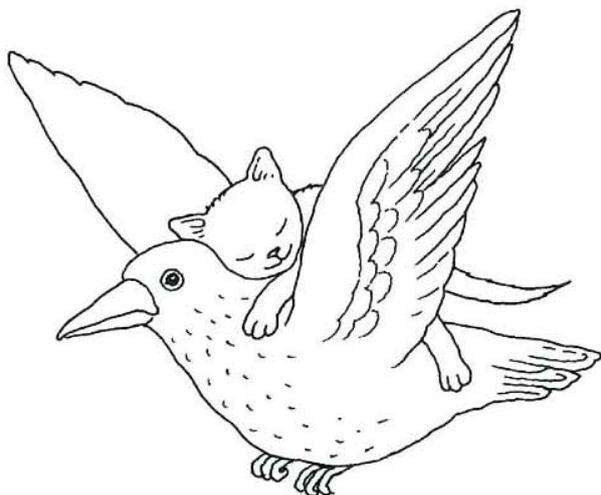
Vingrinājums *Sapņu rašanās teorijas*

- ① Izlasi kopīgo ievadu un vienu no sapņu rašanās teorijām!
- ② Ekspertu grupā pārrunāji un noskaidrojiet teorijas būtību!
- ③ Pārstāsti (ar saviem vārdiem) šo sapņu rašanās teoriju mājas grupai!
- ④ Kopīgi ar pārējiem mājas grupas dalībniekiem izdomāji, kas ir sapnis?

Kopīgais ievads visām sapņu teorijām

Miegā cilvēks pavada apmēram trešdaļu no savas dzīves – tātad, katrs 99 gadus vecs cilvēks kopumā 33 savas dzīves gadus vienkārši ir nogulējis (tas, protams, ir joks, jo dzīve un arī pasaule ir sarežģītāka par jebkādiem matemātiskiem aprēķiniem).

Miegs ir viena no mūsu smadzeņu darbības īpatnībām.

Miega laikā smadzenes savu darbību nepārtrauc, taču tā mainās – kopumā kļūst daudz lēnāka, toties pastiprināti sāk darboties tādi smadzeņu centri, kuri cilvēka nomoda stāvoklī bija it kā iesnaukušies.

Miega laikā mūsu nervu sistēma, kā arī viss organisms kopumā, atpūšas, uzkrāj jaunus spēkus, aug vai atjaunojas. Ne velti zīdāinis guļ apmēram 21 stundu diennaktī, bet vecākiem cilvēkiem dažkārt pietiek ar kādām 6 – 7 stundām miega.

Tiek uzskatīts, ka spirdzinošu jeb pilnvērtīgu miegu var iegūt, ejot gulēt vienmēr vienā un tajā pašā laikā, galvai jāatrodas vērstai ziemeļu virzienā, jāguļ pie atvērta loga uz labajiem sāniem, nav jāguļ uz āderes (vietā, kur zeme izstaro īpašu enerģiju), guļamistabas sienām jābūt krāsotām violetos toņos, pirms aizmigšanas nav jāpārēdas, bet galvenais veselīga miega cēlonis ir – stabila un atpūtusies nervu sistēma.

Par miega būtību vēl joprojām ir daudz neskaidrību. Nav vēl īsti skaidrs, kāpēc daudz un ilgi gulējuši ir ne vien sliņķi un guļavas, bet arī - ģēniji, piemēram, Alberts Einšteins. Tāpat joprojām nav izzināts, kāpēc un kā rodas bezmiegs, mēnessērdzība (aizmiguša cilvēka klišana apkārt), kāpēc cilvēkus var iedalīt “cīruļos” un “pūcēs” (iedalījums radies atkarībā no tā, kurā diennakts laikā cilvēks jūtas miegains), kā arī tas, kāpēc aizmizis cilvēks redz sapņus.

Savādi, ka sapņi ir tik dažādi. Dažus sapņus atceroties, mēs nodrebam šausmās, citos - varbūt gribētu palikt mūžīgi. Tāpat arī paši vārdi “redzēt sapni” – neko neizsaka. Varbūt precīzāk skanētu - “piedalīties sapnī”, “izdzīvot” vai – “pārdzīvot sapni”.

Vidēji cilvēks redzot 1460 sapņus gadā.

1. teorija

Tiek uzskatīts, ka miega laikā mūsu smadzenes apzinoties, apstrādājot un sakārtojot nomoda stāvoklī uztvertos notikumus, iespaidus, sajūtas, kā arī paša cilvēka reakciju uz šiem notikumiem. Kopumā to sauc par informācijas apstrādi.

Piemēram, ja cilvēks visu dienu ir vingrinājies klavierspēlē, tad tās dienas vakarā viņš vēl nekādus būtiskus panākumus negūst, bet nākamās dienas rītā varot ievērot, ka pirksti klausā jau nedaudz labāk kā iepriekš.

Šī teorija apgalvo, ka sapņu saturs veidojas dienā, atkarībā no uzņemtas informācijas satura. Miegā sapņi rādoties informācijas apstrādes gaitā kā šīs darbības blakusprodukts.

Ja sapņi esot nesakarīgi un murgaini, tas varētu nozīmēt, ka smadzenes nespēj atšķirt būtisko informāciju no nebūtiskās. Šādi gadījumi visbiežāk notiek tad, ja cilvēks pastāvīgi par kaut ko uztraucas, no kaut kā baidās vai ilgstoši par kaut ko jūt vainas apziņu.

2. teorija

Tiek uzskatīts, ka miega laikā mūsu smadzenes apzinoties, apstrādājot un sakārtojot nomoda stāvoklī uztvertos notikumus, iespaidus, sajūtas, kā arī paša cilvēka reakciju uz šiem notikumiem. Kopumā to sauc par informācijas apstrādi.

Sapņus izraisa visi tie ārējie apstākļi, kuri ir ietekmējuši cilvēka organismu un centrālo nervu sistēmu gan nomoda laikā, gan - miegā. Piemēram, ja istabā, kurā cilvēks nakšņo, ir pārāk karsts, tad viņam sapnī rādīsies tuksnesis. Savukārt, cilvēkam, kurš pirms gulētiešanas ir pārdies, visbiežāk rādīsies trauksmaini sapņi – pakaļdzīšanās, uzbrukumi, dažādi briesmoņi utt.

3. teorija

Pēc pasaulē plaši pazīstamā austriešu zinātnieka un ārsta Z. Freida (1856 – 1939) pētījumiem, sapņi rodas cilvēka zemapziņā – neatkarīgi no cilvēka prāta (apziņas) un gribas. Citiem vārdiem sakot, sapnī cilvēks redzot savas visslēptākās vēlmes, pat tādas, kuras viņš nomodā nemaz neapzinās, bet kuras tomēr vistiešāk ietekmē visu cilvēka rīcību un veido cilvēka "raksturu".

Freids lika pamatus zinātnes nozarei, kuru mūsdienās sauc par psihoanalīzi.

Pie šī zinātnieka uz pieņemšanu nāca cilvēki, kurus kaut kas satrauca, nomāca vai dzīvē negāja, kā iecerēts. Viens no Freida ārstēšanas metodēm esot bijusi tāda, ka viņš saviem pacientiem esot palūdzis, lai viņi, neko nenoklusējot, izstāsta savus sapņus un tad precīzi pastāstījis, kas šim cilvēkam dzīvē pietrūkst, kā ir par daudz un ko būtu jādara, lai stāvoklis uzlabotos.

4. teorija

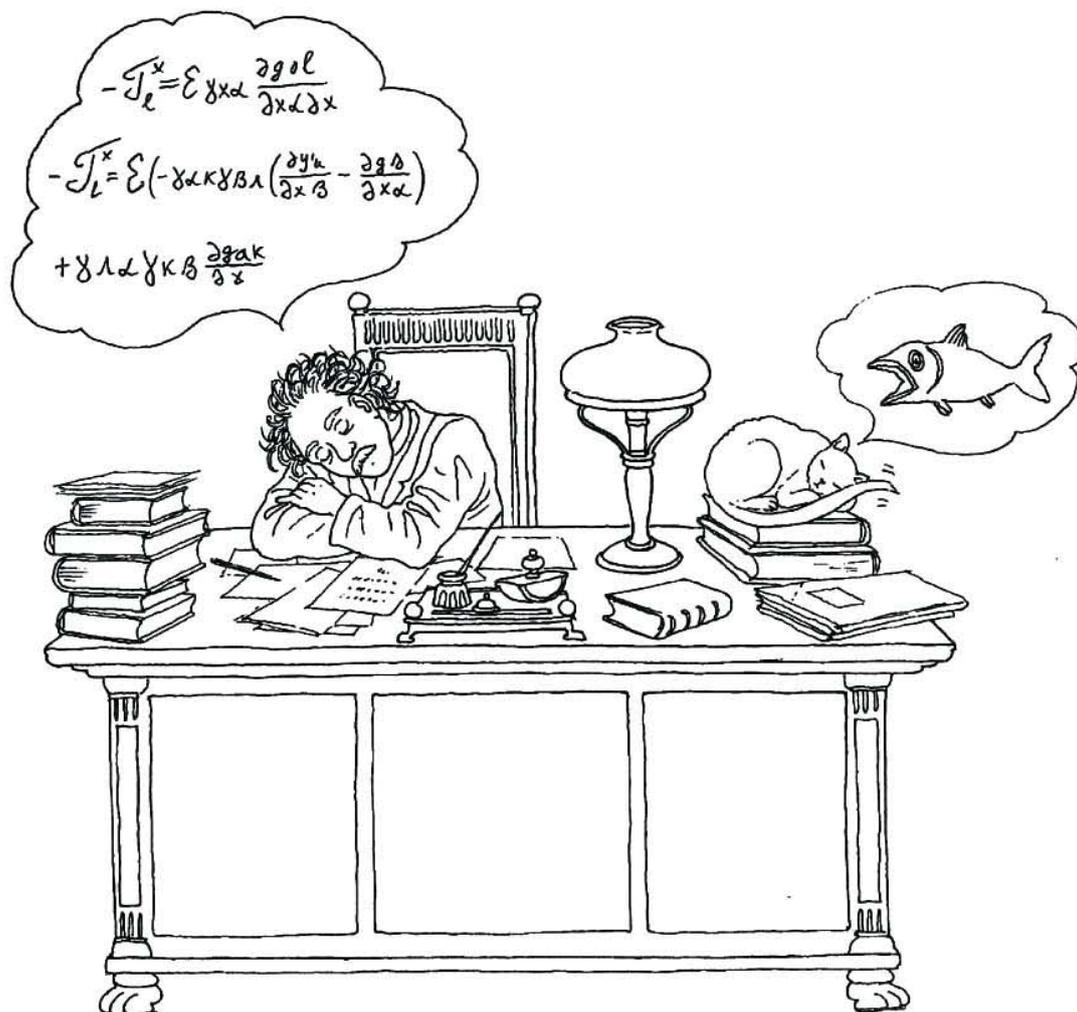
Sapņus redzot aizmigušā cilvēka dvēsele, kura kādu brīdi aizceļojot uz citām - smalkākām pasaulēm (par varbūtējo pasaules uzbūves modeli sk. nodaļā "Kas ir pasaule?").

Vistuvāk mūsu jeb fiziskajai pasaulei esot tā dēvētā smalkā jeb astrālā pasaule. Tiek uzskatīts, ka astrālajā pasaulē cilvēki dzīvo pirms piedzimšanas šajā pasaulē. Savukārt, kad cilvēks nomirst šajā pasaulē, viņš nokļūst (bez piedzimšanas – kā šeit) astrālajā pasaulē. Pašai astrālajai pasaulei esot tādi kā vairāki slāņi – gan "tumšāki" (drūmāki), gan "gaišāki" (skaistāki, brīnumaināki), kuri paši katru cilvēku pievelk, līdzīgi magnētam, saskaņā ar šī cilvēka tieksmēm, vēlmēm un mērķiem. Pēc šīs sapņu rašanās teorijas iznāk, ka cilvēks redz tādus sapņus, kādus viņš ir pelnījis.

Ar vārdu "dvēsele" šajā sapņu rašanās teorijā ir domāti nevis cilvēka pašas apziņas dzīles jeb zemapziņa, bet cilvēka smalkākie ķermeņi. Tiek uzskatīts, ka bez redzamā jeb fiziskā ķermeņa cilvēkam vēl esot 6 citi, viens par otru smalkāks – astrālais, mentālais, ēteriskais un citi.

Daži cilvēki apgalvo, ka "iziet ārpus sevis" (ārpus sava fiziskā ķermeņa) varot iemācīties jebkurš cilvēks, tikai tas esot bīstami un to esot jāmācās tikai pieredzējuša skolotāja pavadībā.

Pats vienkāršākais un drošākais paņēmieni, lai to iemācītos (pētnieciskos nolūkos), esot tāds, ka izslāpušam cilvēkam pirms gulētiešanas uz galda esot jānoliek glāze ar ūdeni un jāapņemas sapnī no tās padzerties.

5. teorija

Daudzi ir piedzīvojuši notikumus vai sajūtas, kad cilvēks sev par lielu izbrīnu piepeši saprot, ka piedzīvotais notikums reiz jau bija noticis vai izjūsts, bet tikai – sapnī.

Piemēram, kāds skolnieks sapnī bija redzējis (viņš man to stāstīja), ka atrodas klasē, ka skolotājs izsauc pie tāfeles Kārli, tad – Jāni, tad skolotājam no rokām nejauši izkritis krīts, bet sapnis – beidzās. Pāris mēnešus vēlāk, matemātikas stundā, skolotājs pie tāfeles izsauca Kārli, bet tam skolniekam radās ērmīga sajūta, ka šī situācija reiz jau ir piedzīvota un viņš atcerējās, ka nākamo izsauks Jāni. Un tiešām – izsauca Jāni. Tagad tas skolnieks jau skaidri zināja, kam jānotiek tālāk – no skolotāja rokām nejauši ir jāizkrīt krītam. Un patiešām – tas izkrita.

Pirmie šo parādību pētīja franču zinātnieki un nosauca par De'ja' vu (izrunā kā "dežavū") – par "jau vienreiz redzēto".

Ja kāds cilvēks apzināti spēj ieraudzīt nākotnes notikumus ne vien sev, bet arī citiem, viņu sauc par gaišreģi. Vairums gaišreģu uzskata, ka visi cilvēka dzīves notikumi – gan pagātnē, gan nākotnē atrodas it kā ierakstīti īpašā enerģijas mākonī, kurš atrodas cilvēkam visapkārt. Zinātnieki to sauc arī par cilvēka informācijas lauku. Viena no sapņu rašanās teorijām apgalvo, ka sapņi nav nekas cits kā mazāk vai vairāk izkropļotas ainiņas no šī informācijas lauka.

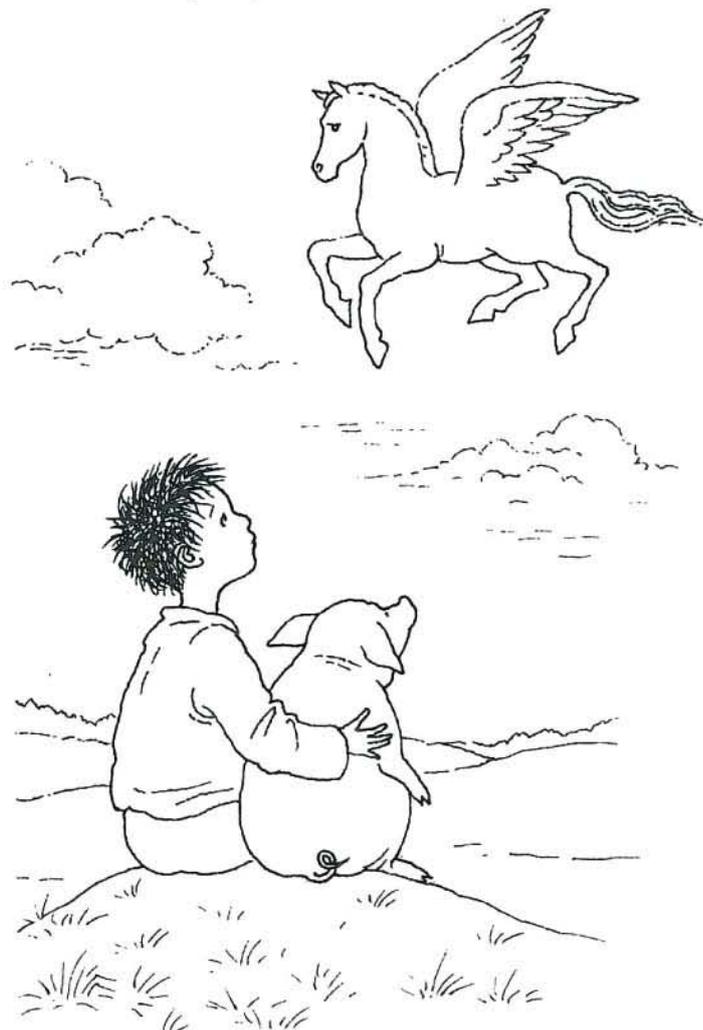
Slavenais šveiciešu psihiatrs Karls Gustavs Jungs (1875 –1961) pat uzskatīja, ka tādējādi sapņi var brīdināt, ja nākotnē cilvēku gaida bīstami notikumi (arī tad, ja sapnī rādās tikai zirnekļi). Tāpat pieminētais zinātnieks apgalvoja, ka sapņus varot uzskatīt kā vislabākos ieteikumus cilvēka darbībai nomodā. Un, tiešām, nereti gadās, ka sapnī parādās atrisinājums kaut kam, par ko cilvēks ir ilgi domājis un neziņā laužis galvu. Tā, piemēram, krievu ķīmiķis D. Mendeļejevs savu pasauleslaveno atklājumu – ķīmisko elementu īpašā sakārtojuma tabulu 1869. gadā vispirms nosapņoja, tad atmodies to pierakstīja un pārbaudīja praksē. Sapnis izrādījās patiess. Protams, iepriekš viņš ilgi bija prātojis, kāda likumsakarība vieno visus tolaik atklātos ķīmiskos elementus, tomēr sapnis izrādījās gudrāks par zinātnieku.

Jautājumi pārrunām **Vai tu esi pamodies?**

- 1 Kā varētu iedalīt sapņus (piemēram, krāsainie un melnbaltie, brīnumainie un murgainie, sapņi ar citu cilvēku piedalīšanos un sapņi bez citu cilvēku piedalīšanās utt., kurus savukārt var iedalīt sīkāk)?
- 2 Kur atrodas tā vieta jeb telpa, kurā cilvēks piedalās sapņa notikumos?
- 3 Vai sapņi atšķiras no tā, kas notiek nomodā? Ja jā, tad – ar ko?
- 4 Vai tam, kas notiek nomodā ir īpašības, kas piemīt arī sapņiem? Ja ir, tad – kādas?
- 5 Kādi pierādījumi ir tam, ka tu esi pamodies un ka viss pašreiz notiekošais tev vienkārši nerādās sapnī?
- 6 Vai filmas, mūziku, datorspēles, dzeju var uzskatīt par citu cilvēku sapņu attēlojumu? Kad? Cik lielā mērā? Kāpēc?
- 7 Kas ir skaistāks – sapņi vai īstenība? Kad? Kāpēc?
- 8 Vai sapņi ietekmē cilvēku dzīvi? Kad? Cik lielā mērā? Kāpēc?
- 9 Vai tu esi nosapņojis kādu nākotnes notikumu? Ja – esi, tad – apraksti šo gadījumu sīkāk.

Vingrinājums **Dzīve vai sapnis?**

- 1 Ar parasto zīmuli dzejolī pasvītro (vai izraksti) to, kas, tavuprāt, varētu notikt tikai un vienīgi sapnī!

Olafs Stumbrs

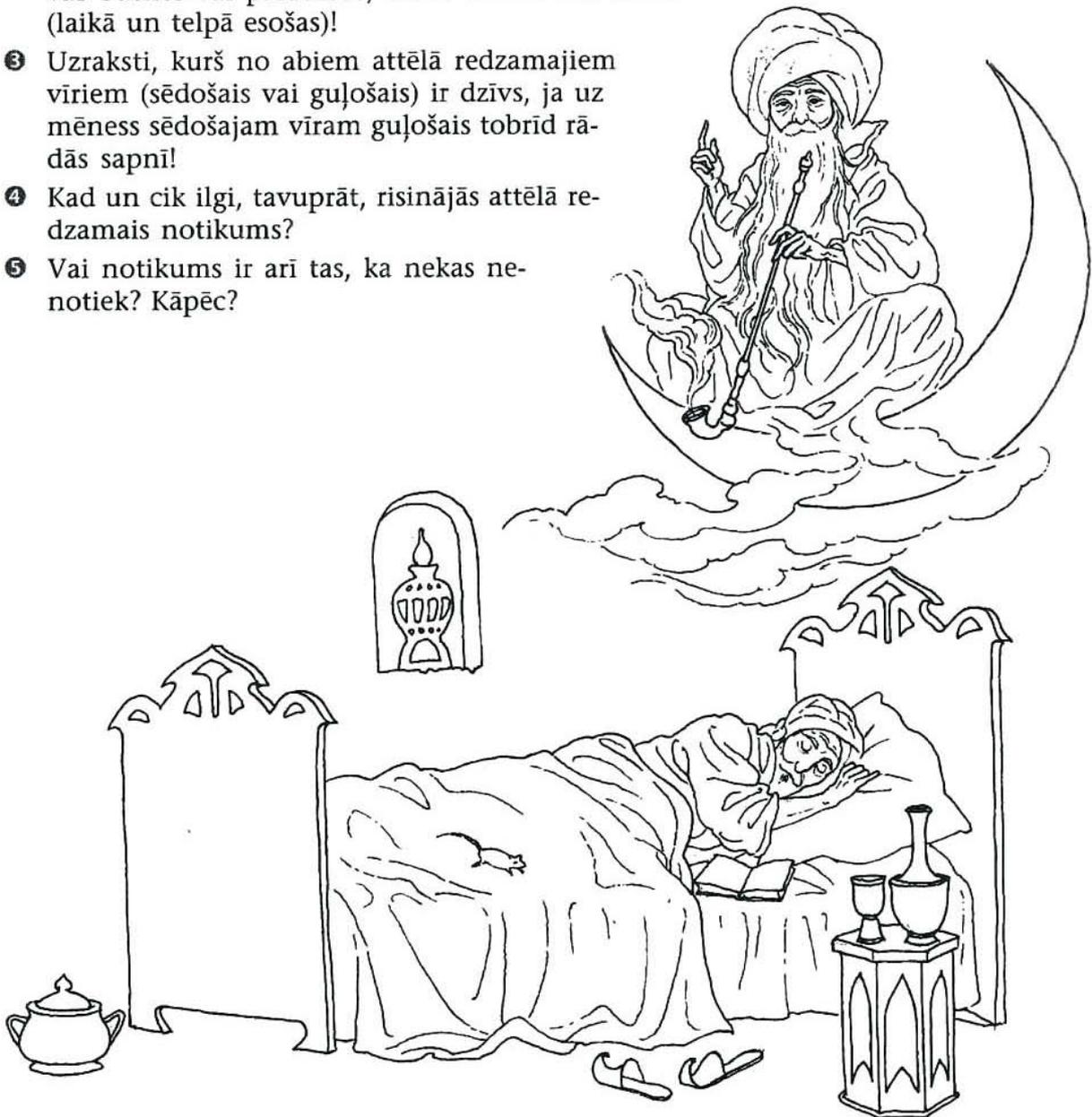
Sev

Ja es būtu skaistāks,
 cūkas ar mani lepotos.
 Viņas saņemtu mani
 atplestām priekškājām.
 Vepri sauktu
 par brāli,
 sivēnu mātes
 par savu puisīti
 un pieklājīgākie sivēni man
 padotu vietu pie siles,
 kas viņiem ir itin kā tramvajs
 uz paradīzi.
 Pagaidām skaitos tas otrs visēdājs –
 cilvēks.
 Kāds vakar gan teica:
 "Vecīt,
 tiešām,
 tu esi baigs cūka."
 Bet šie neveiklie glaimi
 spēj mani tikai
 saniknot:
 kas es par cūku?!
 Būtu es skaistāks, tad gan.

- ② Salīdzini sava dzejoļa pasvītrojumu ar sava sola biedra pasvītrotu (izrakstīto).
- ③ Uzrakstiet, vai jūs piekristat domai, ka – jo mazāk dzejoli būs pasvītrojumu, jo pasvītrotājs pats būs viens no labākajiem dzejniekiem, dzīves pazinējiem un filosofiem?
- ④ Uzraksti, ko tu domā par austrumu tautās plaši izplatīto uzskatu, ka sapnis no dzīves atšķiras, bet dzīve no sapņa - būtiski neatšķiras?
Kāpēc?

Vingrinājums *Arī šeit mēs dzīvojam*

- ① Uzraksti attēla nosaukumu!
- ② Skatoties attēlā, uzraksti vismaz 10 priekšmetus, dzīvas būtnes vai parādības, kuras varētu būt reālas (laikā un telpā esošas)!
- ③ Uzraksti, kurš no abiem attēlā redzamajiem vīriem (sēdošais vai guļošais) ir dzīvs, ja uz mēness sēdošajam vīram guļošais tobrīd rādās sapnī!
- ④ Kad un cik ilgi, tavuprāt, risinājās attēlā redzamais notikums?
- ⑤ Vai notikums ir arī tas, ka nekas notiek? Kāpēc?

Ziemas tauriņš

Vingrinājums *Baltā vasara*

Viens no ticējumiem apgalvo – ja pavasarī pirmo ieraugot raibu tauriņu, tad būšot raiba, notikumiem bagāta vasara.

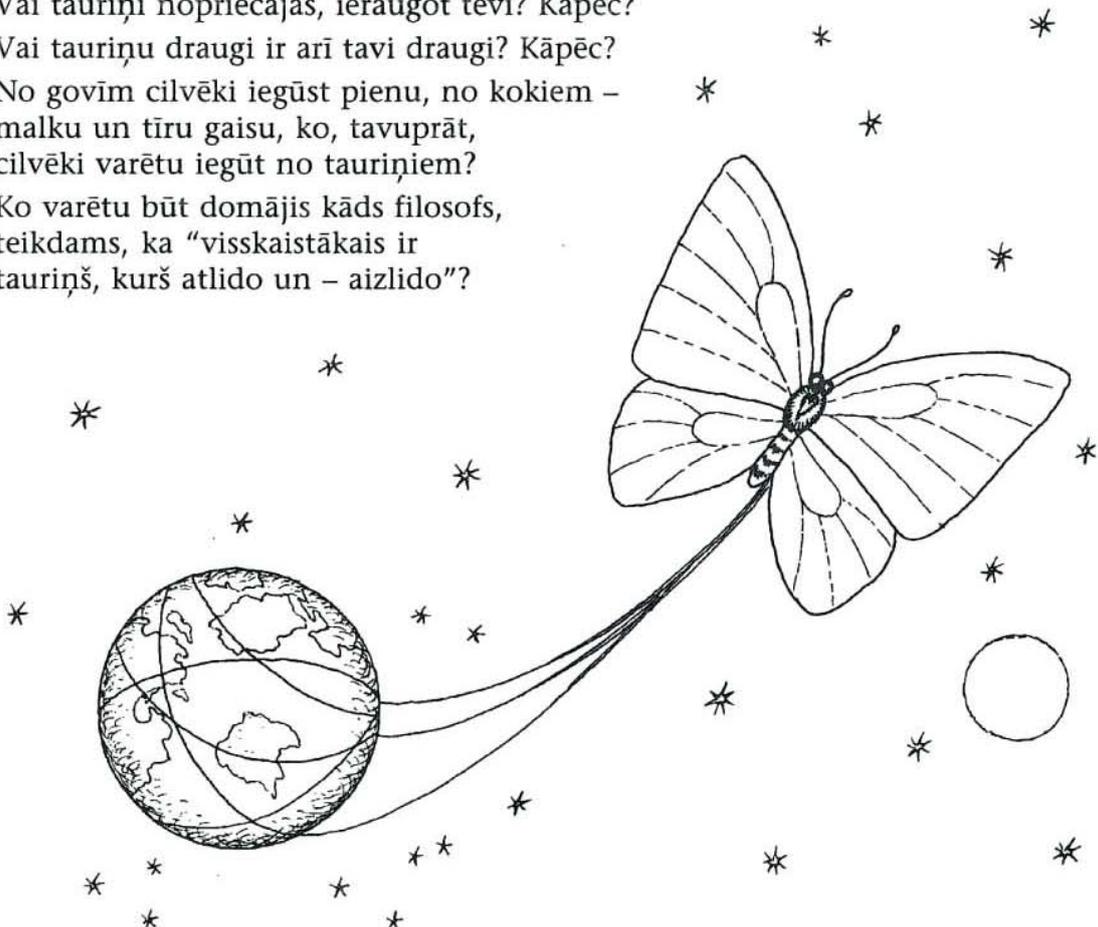
Uzraksti (uz atsevišķas lapas) ko, tavuprāt, vēsta

- dzeltens, • zils, • pelēks, • balts, • zaļš, • ruds (oranžs), • sarkans,
- caurspīdīgs (ar caurspīdīgiem spārniem), • brūns, • violets • priecīgs tauriņš (drēbju kode)!

Starp citu, visi tauriņi ar iepriekšminētajiem spārnu krāsojumiem ir sastopami Latvijā.

Jautājumi pārrunām *Tauriņu daba*

- ① Ko cilvēki domā par tauriņiem?
- ② Ko tauriņi, tavuprāt, domā par cilvēkiem?
- ③ Kāpēc daži cilvēki vāc tauriņu kolekciju?
- ④ Ja ziemā neredz tauriņus, vai tas nozīmē, ka tauriņu ziemā nav? Kāpēc?
- ⑤ Kāds ir tauriņa darbs?
- ⑥ Kas varētu būt tauriņu draugi?
- ⑦ Vai tauriņi nopriecājas, ieraugot tevi? Kāpēc?
- ⑧ Vai tauriņu draugi ir arī tavi draugi? Kāpēc?
- ⑨ No govīm cilvēki iegūst pienu, no kokiem – malku un tīru gaisu, ko, tavuprāt, cilvēki varētu iegūt no tauriņiem?
- ⑩ Ko varētu būt domājis kāds filozofs, teikdams, ka “visskaistākais ir tauriņš, kurš atlido un – aizlido”?

Vingrinājums: **Viegls raksturs/smags raksturs**

Uzraksti!

❶ Kādas rakstura īpašības, tavuprāt, piemīt tauriņiem?

Piemēram, ir izpētīts, ka

- tauriņi dzīvo tā, kā paši to vēlas,
- viņi neizjūt vainas apziņu, lai ko arī viņi darītu,
- tauriņi neizjūt žēlumu pret tiem, kuriem par viņiem iet sliktāk,
- viņi klausā nevis savam prātam, bet – sirdij,
- tauriņi sit ar spārniem putniem (tiem, kuri viņus grib apēst), bet nekad neapvainojas un nedusmojas,
- tauriņi ir vieni no visvājākajiem dzīvniekiem, bet, atšķirībā no dinozauriem – dzīvo līdz pat šai dienai,
- tauriņi ar katru spārnu vēzienu pateicas par lidojumu,
- līdz šim neviens tauriņš nav arestēts un nonācis cietumā,
- nav manīts, ka tauriņi dumpotos, rīkotu mītiņus vai revolūciju,
- neviens tauriņš nav pieķerts melos,
- tauriņi sevi uzskata par to, par ko mēs visi sevi uzskatām – par cilvēkiem,
- dažu tauriņu sugu kāpuri, sagraužot kāpostu lapas, aicina cilvēkus dalīties bagātībā ar citiem.

❷ Uzraksti vai pārrunā ar draugu, ko cilvēki no tauriņiem varētu mācīties!

❸ Uzraksti vai pārrunā ar draugu, kādas tauriņu rakstura īpašības tev liekas nosodāmas!

Vingrinājums **Tikšana cauri ar vieglu izbīli**

❶ Uzraksti, ko tu teiktu tauriņa kāpuram, kurš, pārvērsdamies nekustīgā kūniņā, kliegtu, ka viņš negrib mirt!

❷ Kopā ar savu sola biedru izdomājiet un uzrakstiet dialogu starp tauriņa kāpuru un kādu citu būtni!

Vingrinājums **Tikšanās**

Uzraksti, kā tu justos un ko tu nodomātu, ja sevišķi aukstā ziemas vakarā ($t^{\circ} - 24^{\circ} C$) tev šalcot palidotu garām milzīgs un brīnumaini skaists Ziemas tauriņš!

Mācību spēle - projekts **Ziemas tauriņš**

(Pēc tauriņa izgatavošanas; par izgatavošanas norisi – prasiet skolotājam)

Iedomājies, ka Latvijā patiešām ziemās lidinātos Ziemas tauriņi un uzraksti

- kā, tavuprāt, pret šiem tauriņiem izturētos Latvijas iedzīvotāji,
- vai šī parādība izraisītu tūristu pieplūdumu ziemā,
- kāds sods varētu draudēt kolekcionāriem, kuri gribētu šo tauriņu noķert un ievietot savā kolekcijā,
- kā tu gribētu, lai Ziemas tauriņi izturētos pret tevi un citiem cilvēkiem!

Vingrinājums: **Ziemas tauriņš (*Papilio brumalis* A.)**

Izdomā un uzraksti, kāds varētu būt Ziemas tauriņa attīstības cikls un paradumi!

Iespējamais apraksta plāns:

- Kāds varētu būt iemesls tam, ka Ziemas tauriņi visā pasaulē būtu sastopami vienīgi Latvijā?
- Vai viņš būtu dienas vai nakts dzīvnieks?
- Viņa raksturīgākā dzīves vieta un sastopamības biežums?
- Cik un kādas oliņas dētu Ziemas tauriņa mātīte?
- Cik lieli un kādi varētu būt šo tauriņu kāpuri?
- No kā Ziemas tauriņi pārtiktu?
- No kā pārtiktu viņu kāpuri?
- Kur Ziemas tauriņi paliktu vasarā?

Lai to uzzinātu, izgudro, uzzīmē un izkrāso Ziemas tauriņu attīstības ciklu gada garumā (oliņa → kāpurs → kūniņa → taurenis). Pie katra tauriņa attīstības stadijas posma pieraksti, kuros mēnešos tā varētu notikt. Atceries, ka visu 4 tauriņa attīstības posmu kopējam ilgumam ir jābūt 12 mēnešu garam.

Eseja

Ko tu darītu, ja piepeši atklātu, ka proti veikli lidot?

VĒSTURE

Vēsture ir cilvēces atmiņa. Tā atspoguļojas teikās, dokumentos, fotogrāfijās, lietās. Vēsturi veido arī tava, tavu vecāku, vecvecāku, tālumtālo senču atmiņa. Vai mēs šai atmiņai varam uzticēties? Ko tu atceries no vakardienas, aizvakardienas? Ļoti maz. To, ka pusdienās divas dienas pēc kārtas bija skābu kāpostu zupa, ka lija lietus, televīzija rādīja varoņfilmu un ciemos ieradās apnicīgā tante Anna. To atgādina netīrais katls virtuvē, TV programma, peļķes uz ielām, ieraksts tavā dienasgrāmatā: "Atkal Anna..." Kur paliek tas, kas aizmirstas? Vai tu neesi aizmirsis pašu svarīgāko?

Cilvēks mēdz aizmirst patiesi svarīgas un vēsturiski būtiskas lietas. Cilvēks pārprot, notic baumām, piedomā klāt, izpušķo notikumus un atceras tīrās blēņas, pat neapzinoties to. Mācoties vēsturi, jāzina, ka arī tajā var būt kļūdas. Mēs nevaram atgriezties pagātnē un pārbaudīt, vai viss ir tā, kā iedomājāties. Hronikās un dokumentos, tāpat kā tavā dienasgrāmatā, var būt ierakstītas lietas, kas neatbilst īstenībai. Vai varam pateikt, kas ir īstenība? Karaļu nelāgie nolūki, sapņi un mīlestība, rēgi pilīs, pasaku varoņi, smaidi un asaras, ko neviens nekad nav redzējis, vai tā ir īstenība? Lai vai kā, tas viss tomēr pieder vēsturei. Viss, kas bija, kas varēja būt, bet nebija, un arī tas, kas nekad nevarēja būt. Tāpēc vēsture ir tik interesanta, tik bezgala satraucoša un mīklaina.

Kā mēs atceramies?

Vingrinājums *Mana atmiņa*

- ① Izpēti – cik tālu pagātnē sniedzas tava atmiņa! Uzraksti! Izmanto darba lapu!
 - Cik un kādus notikumus tu atceries no vakardienas? Ko tu darīji, ko domāji, ko redzēji, ko satiki?
 - Cik un kādus notikumus tu atceries no pagājušās nedēļas?
 - Cik un kādus notikumus tu atceries no pagājušā gada?
 - Cik un kādus notikumus tu atceries no savas dzīves pirmā gada?
- ② Iezīmē katru notikumu ar vienu svītriņu šai laika līnijā!

Vingrinājums *Kāpēc cilvēki atceras?*

- ① Izvēlies dažus notikumus no savas bērnības, ko tu ļoti labi atceries!
- ② Aptaujā savu ģimeni, radniekus un draugus par šiem notikumiem!
- ③ Salīdzini savas atmiņas ar citu cilvēku atmiņām par šiem notikumiem!
- ④ Novērtē tabulā minētos apgalvojumus! Vai tu tiem piekrīti vai nepiekrīti pēc šī pētījuma?

Apgalvojumi	Jā	Nē
Ir tādi notikumi, ko atceras visi.		
Ir tādi notikumi, ko atceros tikai es.		
Ir tādi notikumi, ko es neatceros, bet visi citi atceras.		
Ir tādi notikumi, ko atceras tikai ģimenes draugi.		
Ir tādi notikumi, ko atceros es un mani vecāki, bet neatceras radnieki.		
Ir tādi notikumi, ko atceras tikai mani radnieki.		
Ir tādi notikumi, ko neatceras radnieki, bet atceras draugi.		
Ir tādi notikumi, ko neatceras neviens.		
Daži cilvēki atceras notikumus, kas nekad nav notikuši.		

- ⑤ Izvēlies vienu notikumu, kuru bez tevis atceras vismaz viens cilvēks, un uzraksti iemeslus, kāpēc šo notikumu atceries tu un kāpēc – kāds cits cilvēks!
- ⑥ Pārrunā ar klasesbiedriem!
 - Vai visi cilvēki atceras visus notikumus?
 - Vai visus notikumus cilvēki atceras vienlīdz labi? Kāpēc?
 - Kāpēc cilvēki kaut ko atceras vai aizmirst?
 - Vai ir iespējams atcerēties tādas lietas, kas patiesībā nekad nav notikušas?

Vingrinājums *Vai visi atceras vienādi?*

- ❶ Kopīgi ar klasesbiedriem izvēlies vienu notikumu, kas notika jūsu klasē pagājušajā gadā, un, ne ar vienu neapspriežoties, uzraksti visu, ko tu par to atceries!
- ❷ Salīdzini savas atmiņas ar citiem! Vai jūsu atmiņas pilnībā sakrīt? Par ko tas liecina? Kādēļ tas tā ir noticis?

Jautājumi pārrunām *Atmiņas un vēsture*

- ❶ Vai nākotnes vēsturnieks varētu pajauties uz jūsu atmiņām, ja viņš tās atrastu?
- ❷ Kā viņš varētu izpētīt notikumu, par kuru tu un tavi klasesbiedri rakstīja savas atmiņas?
- ❸ Ko vēl nākotnes vēsturnieks varētu darīt, lai noskaidrotu, kas patiesībā notika?
- ❹ Vai atmiņas ir šķitums vai īstenība?
- ❺ Vai atmiņas ir daļa no vēstures?
- ❻ Kas ir vēsture?

Patiesais vai izdomātais?

Teika – viens no vēstītājas folkloras žanriem.

Latviešu tautas teikas

Izcelšanās teikas

stāsta par zemes reljefa, dzīvnieku un cilvēka izskata īpatnību rašanos.

Vēsturiskajās teikās īpatnā veidā atspoguļoti tautas dzīves fakti un vēsturiski notikumi. Vēsturiskajās teikās vēstīts par senajiem pilskalniem, pilīm, baznīcām un citām svētvietām, muižām, kungiem un dažām vēsturiskām personām.

Mitoloģiskās teikas

vēstī par vilkačiem, aizkapa dzīvi utml. parādībām.

Vingrinājums **Teikas**

1 Izlasi teiku!

Reiz vecos laikos Bērzkalnā, pie Krustiņu ezera, bijusi seno latviešu pils - cietoksnis. Tur apkārtējie iedzīvotāji briesmu brīžos meklējuši patvērumu, jo pils bijusi celta stipra un vispār tikusi uzskatīta par neiznīcināmu, ne ar spēku, ne ar uguni. Pili bijusi apkārt augsta sēta ar smagiem vara vārtiem. Pils augstākajā tornī stāvējis signāla zvans priekš iedzīvotāju brīdināšanas kara gadījumā.

Reiz zemē iebrucis ienaidnieks. Tas postījis un laupījis visu, kas bijis priekšā. Ļaudis bailēs meklējuši patvērumu pilī, tāpat karavīri tur nocietinājušies. Ienaidnieks ilgu laiku apšaudījis pili, bet ieņemt to nekādi nav varējis. Tad ienaidnieks lūdzis Mēri, lai tas palīdz ieņemt pili. Mēris visādi gribējis pilī iekļūt, bet pils valnis bijis tam par augstu. Tad Mēris novērojis, ka valdnieka meita ap pusnakti nāk ārā no pils uz ezeru ūdeni smelt. Mēris izlietojis šo gadījumu, pārvērties par mušu un iekritis ūdens spainī. Ar ūdeni Mēris nokļuvis pilī un iznīcinājis tur visus iedzīvotājus. Palicis dzīvs tikai kāds vecs burvis. Tad sākuši pili brukt ienaidnieki, lai to izlaupītu. Lai nekristu ienaidniekam par upuri, burvis uzkāpis tornī pie zvana un to nobūris. Tornis ar visu zvanu un burvi iegāzušies ezera dzelmē, kur tas atrodas vēl šobaltdien.

Tagad klusās vasaras pēcpusdienās varot dzirdēt klusas zvana skaņas, kas nākot no ezera dzelmes. Zvanītājs esot burvis ar nogrimušo zvanu. Bet zvana skaņas varot dzirdēt tikai tie, kam neesot grēku.

Teikas, protams, ir tikai teikas, taču tajās dažkārt slēpjas arī kāds patiesības grauds. *Jānis Apals*

- ② Pasvītro to, kas tev šajā teikā šķiet ticams!
- ③ Uzraksti piecos teikumos, kas tur noticis īstenībā!
- ④ Salīdzini savu versiju ar sava blakussēdētāja versiju!
- ⑤ Pārrunā klasē!
 - Vai teika stāsta par notikumiem, kas ir notikuši īstenībā, vai šie notikumi ir drīzāk izdomāti? Kas tev liek tā domāt?
 - Vai tāda pils varēja pastāvēt īstenībā? Kāpēc?

Eseja **Teika par**

Kopā ar klasesbiedriem izvēlies notikumu, par kuru rakstīt, un katrs atsevišķi uzrakstiet savu teiku par šo notikumu!

Jautājumi pārrunām **Teikas un vēsture**

- ① Cik ticami ir teikās atspoguļotie notikumi?
- ② Vai tas, ka notikums šķiet neticams, nozīmē, ka tas nav noticis?
- ③ Vai visi īstenībā notikušie notikumi ir ticami?
- ④ Vai vēsture sastāv tikai no patiesi notikušiem notikumiem?
- ⑤ Vai teikas ietilpst vēsturē?
- ⑥ Kas ir vēsture?

Vingrinājums **Ezerpils**

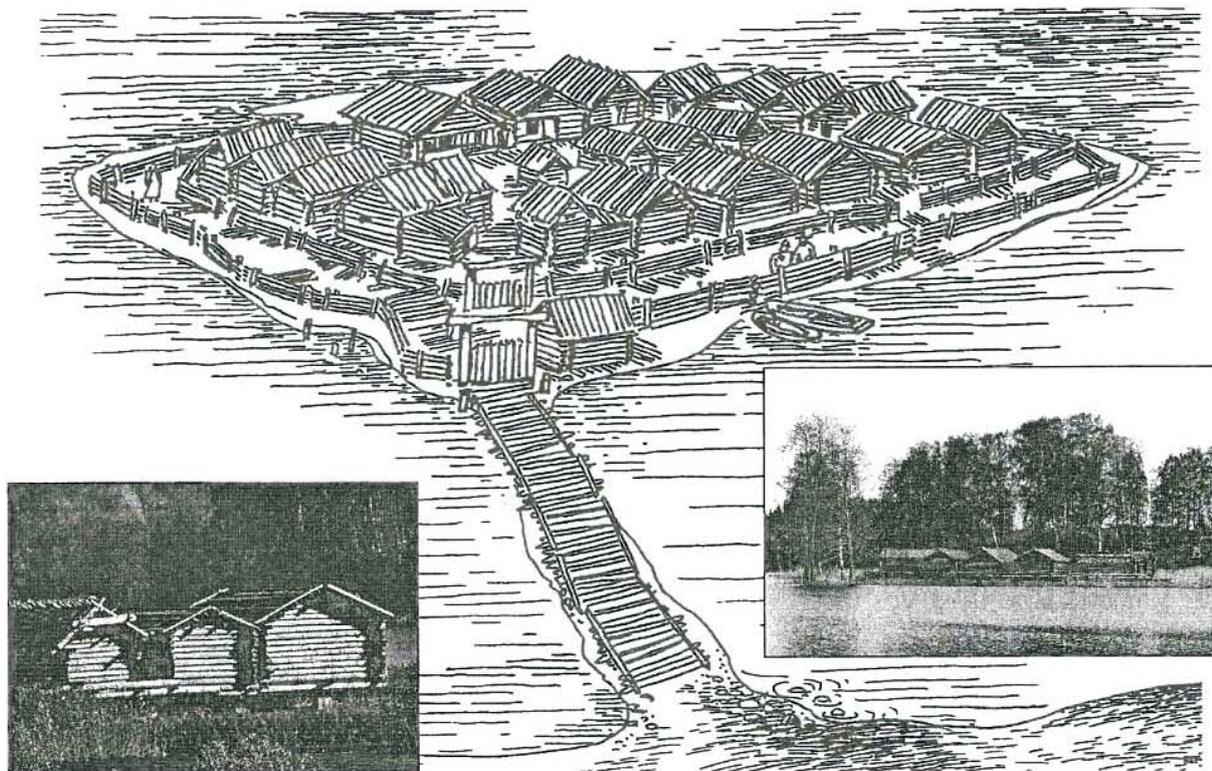
- ① Vēlreiz izlasi teiku!
- ② Uzzīmē, kāda, tavuprāt, varētu izskatīties teikā aprakstītā pils! Izmanto darba lapu!
- ③ Kāpēc tai būtu jāizskatās tieši tādai? Pamato savu viedokli rakstiski, izmantojot citātus no teikas!
- ④ Aplūko attēlu nākamā lappusē!
- ⑤ Salīdzini savu zīmējumu ar šo attēlu – kas tajos kopīgs un kas atšķirīgs! Veido tabulu! Kreisajā ailē ieraksti līdzības, vidējā – atšķirības, bet labajā – kādēļ, tavuprāt, šīs atšķirības radušās! (Kas tevi mudināja zīmēt tieši tā?)

Kopīgs	Atšķirīgs	Kāpēc?

- ⑥ Pārrunā klasē!
 - Cik lielai daļai no jums zīmējumi pilnībā atbilda attēliem?
 - Kuras ir visbiežāk sastopamās zīmējumu atšķirības?
 - Kādēļ šīs atšķirības radušās?
 - Ko katram cilvēkam būtu jāņem vērā, lasot teikas?
 - Vai tas pats būtu jāievēro, pētot vēsturi arī pēc citām liecībām?

Jautājumi pārrunām **Ir vai nav?**

Kā uzskata zinātnieki, 10. gadsimtā Āraišu ezerpils tika nodedzināta, un iedzīvotāji to pameta, līdz ar to pils beidza pastāvēt. Mūsdienās Āraišu ezerpils ir atjaunota. Atjaunotā ezerpils ir redzama attēlos.

- ❶ Cik lielā mērā šie attēli sakrīt? Kāpēc?
- ❷ Vai visos attēlos ir attēlota viena un tā pati pils? Pamato, kāpēc tu tā domā!
- ❸ Vai ezerpils bojāēja nozīmēja, ka tā uz visiem laikiem beidza pastāvēt? Kāpēc?
- ❹ Vai atjaunotā ezerpils ir vai nav tā pati, kas pastāvēja 9. - 10. gadsimtā? Kāpēc?
- ❺ Vai tu vari nosaukt vēl kādu līdzīgu gadījumu, kad kaut kas, kas vairs nepastāv (ēka, skulptūra, cilvēks, pasaule...), sāk atkal pastāvēt?
- ❻ Vai tas vispār ir iespējams? Kādas ir tavas domas par to?

Diskusiju tīkls **Kādām acīm skatīt vēsturi?**

- ❶ Izdomā un uzraksti trīs argumentus "par" un trīs "pret" šādu apgalvojumu!

Cilvēki uz vēsturi skatās caur tagadnes brillēm.

- ❷ Salīdzini savus argumentus ar cita skolēna argumentiem!
- ❸ Izlem, vai tu piekriti šim apgalvojumam, un aizstāvi savu viedokli klases diskusijā!

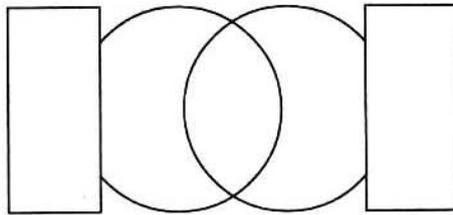
Eseja **Kā lasīt teikas?**

Ir cilvēki, kas uzskata, ka ļaudis bieži "iepin" vēsturē mūsdienas. Piemēram, lasot vēsturiskās teikas, iedomājas tādas pils, kādas tolaik nemaz nepastāvēja. Uzraksti nelielu rakstu darbu "Kā lasīt teikas"!

Pasaka un vēsture

Vingrinājums *Vēsturiska persona – pasaku varonis*

- ① Šo vingrinājumu varat veikt divatā! Izmanto darba lapu!
- ② Papildini doto īpašību sarakstu (rāmītī) ar īpašībām, kādas mēdz būt cilvēkiem!
- ③ Sakārto nosauktās īpašības diagrammā! Kreisajā aplī raksti tās īpašības, kas raksturīgas vēsturiskām personām, labajā – tās, kas raksturīgas pasaku varoņiem, bet vidū tās, kas piemīt gan vieniem, gan otriem!
- ④ Izmantojot aizpildīto shēmu, kreisajā taisnstūrī ieraksti tos cilvēkus, kas ir vēsturiskas personas, bet labajā – pasaku varoņus!

vēsturiskas personas pasaku varoņi

- ⑤ Definē, kas ir pasaku varonis un kas – vēsturiska persona!

Pasaku varonis

.....

Vēsturiska persona.....

.....

- ⑥ Pārrunājiet!

- Kas kopīgs vēsturiskām personām un pasaku varoņiem?
- Ar ko vēsturiskas personas atšķiras no pasaku varoņiem?
- Vai pasaku varonis var vienlaicīgi būt arī vēstures sastāvdaļa?
- Vai vēsturiska persona var būt arī pasaku varonis?
- Kā var atšķirt pasaku varoni no vēstures varoņa?

Vingrinājums *Vēsturiskas personas un pasaku varoņa saruna*

- ① Strādājiet pāros! Viens no jums būs pasaku varonis, bet otrs vēsturiska persona. (Piemēram, Sarkangalvīte un Napoleons, Tarzāns un Hammurapi, Betmens un Perikls vai citi.)
- ② Uzrakstiet dialogu starp jūsu izvēlēto vēsturisko personu un pasaku varoni tā, lai citi lasītāji varētu vieglāk atpazīt, kas sarunājas! Pasaku varoņa un vēsturiskās personas vārdus dialogā nerakstiet!
- ③ Jo vieglāk būs atpazīt sarunas biedrus, jo labāku dialogu jūs būsi uzrakstījuši.
- ④ Apmainieties ar dialogiem un uzminiet, kas sarunājas!

Eseja **Pasaka par sevi**

- ❶ Uzraksti sava *Curriculum vitae* – dzīves gājuma – svarīgākos faktus!

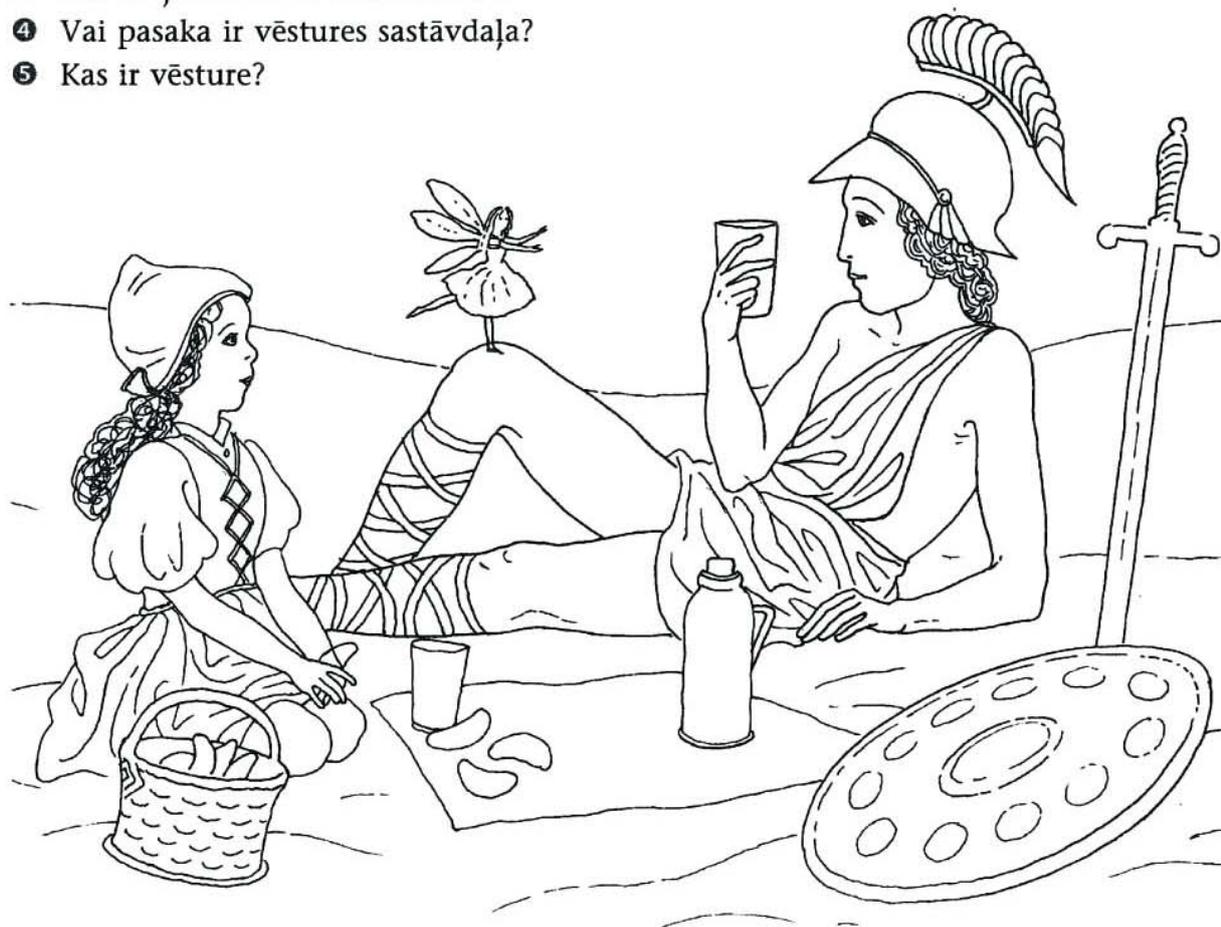
Curriculum vitae

Vārds, uzvārds	Karlsons, kas dzīvo uz jumta
Adrese	Stokholma, kādas mājas jumts
Tālrunis	Nav ierīkots
Dzimšanas datums un vieta	Nezināmi, bet tādi, kas ir vīrietim labākajos gados
Izglītība	Dzīves
Intereses un vaļasprieki	Lidināšanās pār māju jumtiem, draudzēšanās ar Brālīti, zagļu ķeršana, svaigu smalkmaizīšu ēšana

- ❷ Apmainieties ar saviem dzīves gājuma aprakstiem! Uzrakstiet pasaku viens par otru, kurā jābūt iekļautiem gan tādiem notikumiem, kas ir notikuši īstenībā, gan tādiem, kas būtu varējuši notikt, bet nav notikuši!
- ❸ Apmainieties ar pasakām un izlasiet tās! Pasvītrojiet to, kas, jūsuprāt, noticis īstenībā!

Jautājumi pārrunām **Vēsture un pasaka**

- ❶ Ar ko tu atšķiries no pasaku tēla un vēsturiskā varoņa?
- ❷ Vai pasaka no vēstures atšķiras? Pamato!
- ❸ Kas atšķir īstenību no izdomas?
- ❹ Vai pasaka ir vēstures sastāvdaļa?
- ❺ Kas ir vēsture?

Kas būtu, ja būtu?

Vingrinājums *Notikumu ietekme*

Pasaules vēsturē ir notikuši ļoti dažādi notikumi, un tikpat dažādi tie ir ietekmējuši pasaules attīstību. Piemēram: 476. gadā gāja bojā Romas impērija, 489. gadā grieķu izcelsmes vergs Hilons atklāja, ka viņam garšo olīvas, bet 570. gadā piedzima Muhameds.

- ❶ Sadalieties pāros!
- ❷ Katrs atsevišķi iedomājieties, kāda būtu pasaule, ja šie notikumi nebūtu notikuši! (Vai mūsdienas vispār būtu pienākušas? Vai tu būtu piedzimis? Vai būtu mainījusies apkārtējā vide? Vai cilvēki izskatītos citādāki? Kas vēl varētu būt citādāk, ja šie notikumi nebūtu notikuši?)
- ❸ Uzraksti stāstījumu par to, kāda izskatītos pasaule, ja šie notikumi nebūtu notikuši!
- ❹ Salīdziniet savus priekšstatus par to, kāda tad izskatītos pasaule!
- ❺ Ja jūsu stāstījumi ir atšķirīgi, pārrunājiet – kādēļ!

Vingrinājums *Vai nenotikušais neietekmē?*

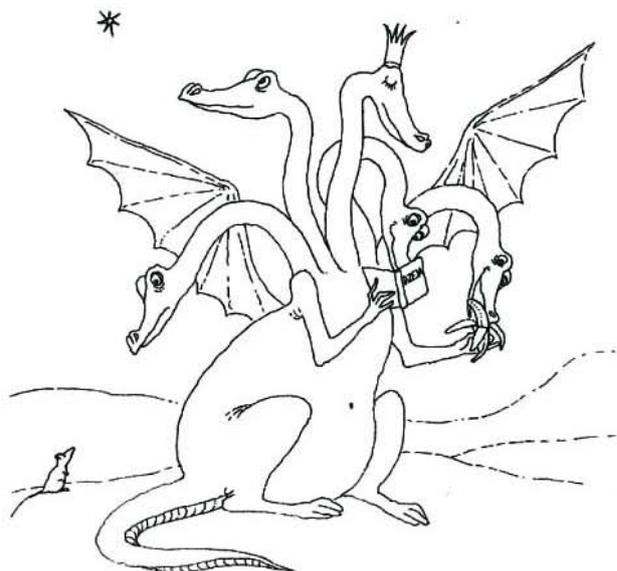
Ir daudz tādu notikumu, kas pasaules vēsturē nekad nav piedzīvoti! Piemēram,

- 1674. gadā nesākās ledus laikmets;
- netika izgudrots mūžīgais dzinējs;
- netika atklātas vēža zāles;
- 20. gadsimtā nenotika kodolkarš;
- jūras līmenis visās jūrās nepaaugstinājās par 100 metriem;

•

•

- ❶ Sadalieties pāros!
- ❷ Papildiniet sarakstu ar dažiem pašu izdomātiem notikumiem, kas nekad nav notikuši!
- ❸ Izvēlies vienu no šiem notikumiem!
- ❹ Izdomā, kā tas ietekmētu pasaules vēsturi, ja būtu noticis! Kā tas ietekmētu šodienas cilvēku dzīvi? Kā tas ietekmētu tavu dzīvi?
- ❺ Uzzīmē, kāda šodien izskatītos pasaule un cilvēki, ja būtu noticis
- ❻ Salīdziniet savus zīmējumus!
- ❼ Ja jūsu domas atšķirās, pārrunājiet – kādēļ!

Jautājumi pārrunām *Kas būtu, ja būtu?*

Iedomājies, ka visiem pasaules iedzīvotājiem ir pajautāts: "Kāda būtu pasaule, ja pagātnes notikumi ritētu citādāk?"! Cik dažādas atbildes tu dzirdētu?

- ❶ Vai varētu noskaidrot, kura no atbildēm ir ticamāka? Kāpēc?
- ❷ Vai vēsturi var modelēt? Vai to drīkst darīt? Kāpēc?
- ❸ Kas ir vēsture?

Modelēšana — šeit: dažādu iespējamu pasaulu veidošana savā iztēlē.

Spēle *Baumas*

- ❶ Klasē sadalieties divās grupās! 7 - 8 skolēni būs aktīvie dalībnieki, bet pārējie — novērotāji. Spēlei ir vajadzīgs arī viens vadītājs (tas varētu būt arī skolotājs).
- ❷ Aktīvo dalībnieku uzdevums ir iziet no klases un, atgriežoties pēc spēles vadītāja uzaicinājuma, atstātīt tekstu, ko viņam pastāstīs, ienākot klasē.
- ❸ Novērotāju uzdevums ir novērot un pēc spēles pārrunāt!
 - Vai tas, kas bija zināms hronistam, ietekmēja vēstures turpmāko gaitu? Kāpēc?
 - Kas ietekmēja rezultātu – karaļa lēmumu un vēlāk hronikā pierakstītās ziņas?
 - Ko karalis uzskatīja par patiesu, vai to, ko viņam pastāstīja, vai to, kas īstenībā notika? Kāpēc?
 - Kas vairāk ietekmē cilvēka rīcību – tas, ko viņš uzskata par notikušu, vai tas, kas patiešām ir noticis?

Eseja *Kas nosaka cilvēka rīcību?*

- ❶ Padomā!
 - Kas cilvēkam ir svarīgāk – tas, ko viņš zina, vai tas, kas īstenībā ir?
 - Kas tev pašam ir svarīgāk?
 - Vai tu kādreiz esi pieņēmis kādu lēmumu, vadoties tikai no sava priekšstata par notikušo un nepārbaudot faktus? Kādas bija šādas rīcības sekas?
 - Vai kāds cits kādreiz ir pārpratis tavus vārdus, vadoties no citu cilvēku atstāstījuma? Ko no tā var secināt?
- ❷ Uzraksti savas pārdomas par to, kam būtu jānosaka cilvēku rīcība un kas īstenībā vairāk ietekmē cilvēku lēmumus un rīcību – tas, kas reāli ir noticis, vai tas, ko viņi uzskata par notikušu!

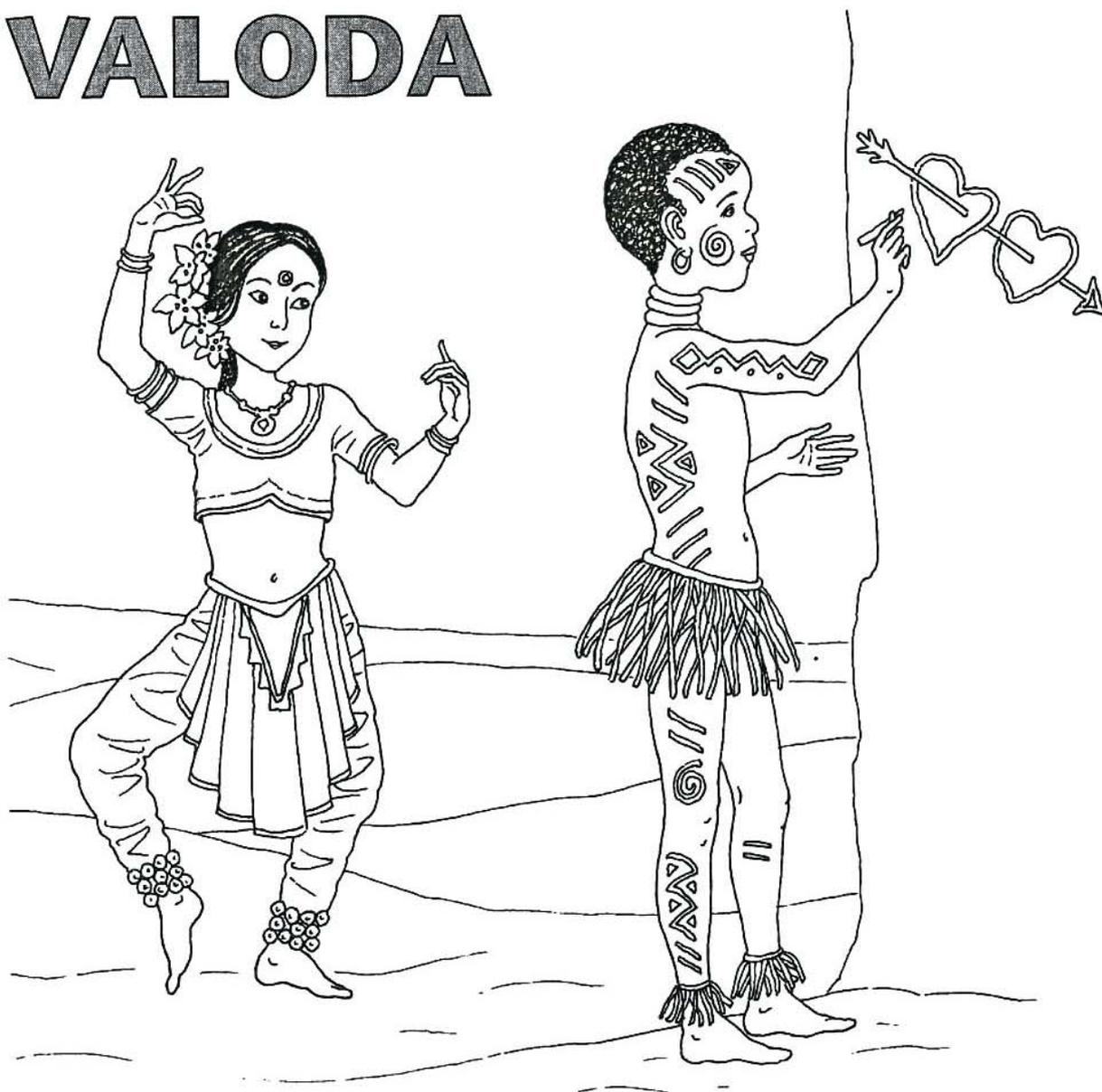
Jautājumi pārrunām *Ir vai nav?*

- ❶ Vai ir iespējams pilnībā atveidot kādreiz notikušus notikumus? Kāpēc?
- ❷ Vai tu piekriti izteicienam, ka jebkura vēsture melo? Kāpēc?
- ❸ Kas katram atsevišķam cilvēkam ir svarīgāks – pats notikums vai tas, kā viņš to atceras? Pamato savu viedokli!
- ❹ Vai var teikt, ka to notikumu, ko neviens neatceras, vispār nav? Kāpēc?

Vingrinājums *Atceries pārdomāto!*

Uzraksti, kas tev no pārdomātā par esošo un neesošo vēsturē šķita visinteresantākais un aizraujošākais. Par ko vēl tev gribētos domāt?

VALODA

Kādēļ mums vajadzīga valoda? Lai kādam pateiktu, ka viņš ir tik jauks vai gluži otrādi – gaužām nešpetns. Lai kādam pateiktu, ka esi izsalcis vai noguris, lai pateiktu, ko tu domā, lai pateiktu, ko tu jūti, par ko sapņo...

Reizēm jau gadās tā, ka kaut ko vieglāk ir pateikt bez vārdiem... Skumjš skatiens, nopūta, smaids, rokasspiediens var izstāstīt mums daudz, daudz vairāk nekā vārdi... Tātad runāt iespējams arī klusējot? Tad varbūt iespējams arī runājot neko nepateikt?

Ko mēs saucam par valodu – skaņas, vārdus, teikumus? Kā tev šķiet, vai mazs bērns, kurš tikai mācās runāt, var kaut ko pateikt savai mammai? Vai cilvēks, kurš nedzird vai nespēj runāt, izmantojot skaņas, spēj mums pastāstīt par savām domām un jūtām? Iespējams, valoda ir kaut kas vairāk par izrunātiem vai uzrakstītiem vārdiem...

Paskaties ārā pa logu... Ko tu redzi? Ko nozīmē tas, ko tu ieraudzīji? Līst lietis? Spīd saule? Paskaties uz savu draugu... pamāj viņam ar roku, pasmaidī... Pasaki viņam kaut ko bez vārdiem... Ja tu to varēji, tad, kā tev šķiet, kur sākas tas, ko mēs saucam par valodu un kur tas beidzas?

Varbūt mēs varētu par to šodien parunāt... Varbūt pat bez vārdiem...

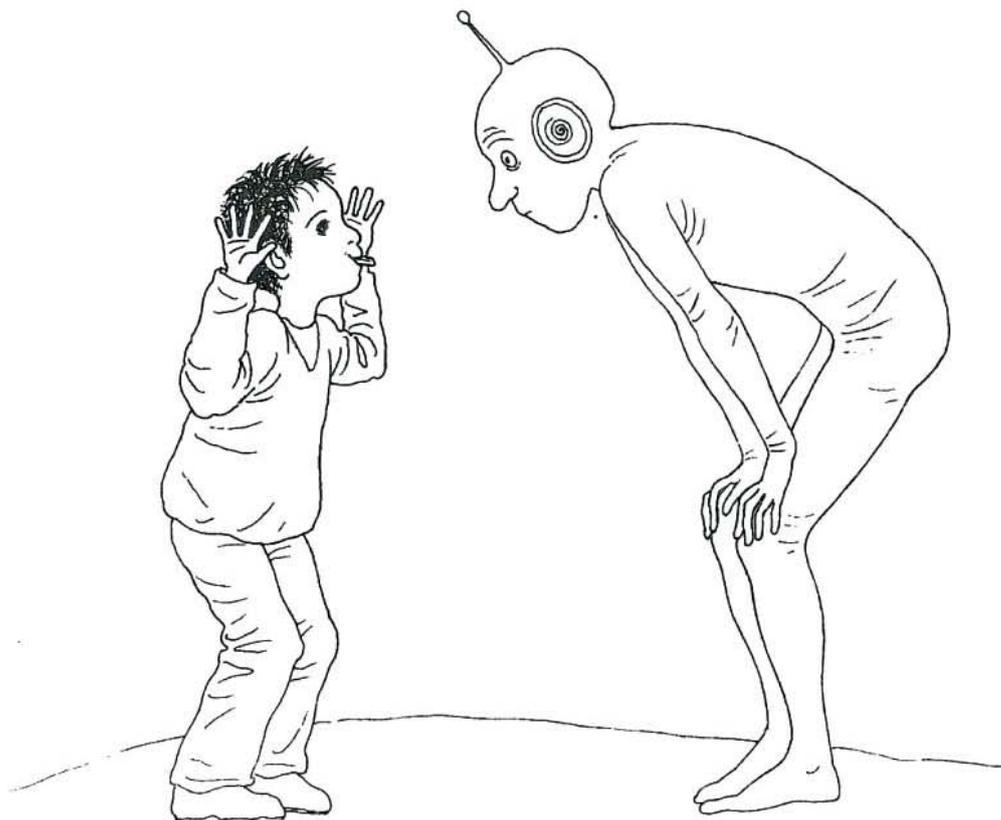
Žestu un skaņu valoda

Spēle *Sarunas caur stiklu*

- ① Klasē izlozējiet vai izvēlieties trīs skolēnus, kuru uzdevums ir ar žestu palīdzību pārējiem paziņot informāciju, kas rakstīta uz skolotāja izsniegtajām lapiņām!
- ② Ja tu esi attēlotāju grupā, iedomājies, ka atrodies aiz bieza stikla, caur kuru neko nevar dzirdēt!
- ③ Tu saņem lapiņu, uz kuras ir uzrakstīts teikums ar 5 vārdiem, piemēram: "Es gribu ēst zaļus ābolus" vai "Steidzieties mājās, drīz būs lietus!"
- ④ Ar žestu valodas palīdzību mēģini pārējiem klasesbiedriem pavēstīt to, kas rakstīts uz lapiņas!
- ⑤ Ja esi minētāju grupā, tad mēģini uzminēt, ko tev cenšas pateikt klasesbiedrs!
- ⑥ Pēc spēles pārrunājiet, kā jutāties spēles laikā! Vai viegli bija uzminēt ar žestu palīdzību teikto?

Jautājumi pārrunām *Žestu un skaņu valoda*

- ① Vai, tavuprāt, žestu valoda var būt skaņu valodas vietā? Pamato savu domu!
- ② Vai cilvēkam, kurš neizmanto skaņas, bet izmanto žestus, nav valodas?
- ③ Kādās situācijās mums ir nepieciešama žestu valoda?
- ④ Ko, tavuprāt, nav iespējams pateikt ar žestu valodas palīdzību?
- ⑤ Vai vienam un tam pašam žestam var būt dažādas nozīmes?
- ⑥ Vai runāšana ar žestu valodas palīdzību ir klusēšana?

Zīmes

Vingrinājums *Par ko tā stāsta?*

- ① Nesarunājoties atrodi sev pāri! Saskaties ar kādu klasesbiedru, ar kuru šodien vēl neesi sarunājies! Piemiedzot viens otram ar aci, jūs būsit vienojušies, ka šo vingrinājumu veiksiet kopā.
- ② Izvēlieties trīs no minētajiem vārdiem vai vārdu savienojumiem!
- ③ Noskaidrojiet, par ko tie varētu stāstīt dažādās situācijās!
- ④ Kad esat beiguši darbu pāri, brīvi pārvietojieties pa klasi un atrodiet otru pāri, kurš arī domājis par vienu no jūsu izvēlētajiem vārdiem vai vārdu savienojumiem!
- ⑤ Salīdziniet savas domas par to, ko vēstī šis vārds!
- ⑥ Klasē kopīgi pārrunājiet savu un citu klasesbiedru atklājumus!

• ceļazīme • klusēšana • mēles rādīšana • zīmējums • muguras pagriešana
 • pēdas sniegā • suņa riešana • automašīnas sirēna • saplēsts apģērbs
 • atkritumi mežā • piezīme dienasgrāmatā • pavērtas dzīvokļa durvis
 • garšīga smarža virtuvē • aplausi • smaids

Vārds/vārdu savienojums	Situācija
<i>Mēles rādīšana</i>	<i>Ārsts aplūko tavu rīkli</i>

Vingrinājums *Atšifrē zīmes!*

- ① Aplūko attēlā redzamās zīmes (piktogrammas)!
- ② Atrodi sev pārinieku - piemēram to, ar kuru tev šodien apģērbā ir vienādas krāsas!
- ③ Izspriediet un blakus tām uzrakstiet, ko katra no piktogrammām varētu nozīmēt! Izmantojiet darba lapas!
- ④ Salīdziniet iegūtās atbildes ar citiem klasesbiedriem! Pēc tam pārrunājiet ar skolotāju, kura zina pareizos atšifrējumus!
- ⑤ Kopā ar savu pārinieku izdomājiet un uz lielajām lapām uzzīmējiet divas savas piktogrammas!
- ⑥ Izstādiet savus zīmējumus klasē! Izlozējiet citu pāri, kura uzdevums ir uzminēt, ko nozīmē jūsu piktogrammas! Un jums, savukārt, jāuzmin, par ko vēsta viņu uzzīmētais!

Eseja **Zīmes vēstule**

- 1 Izvēlies divas pieturzīmes no gramatikas grāmatas: punktu, komatu, izsaukuma zīmi, jautājumu zīmi, daudzpunktu, kolu utt.!
- 2 Uzraksti vēstuli, ko viena zīme, ko tu izvēlēties, varētu rakstīt otrai!

Jautājumi pārrunām **Zīmes**

- 1 Kādēļ cilvēki ikdienā izmanto zīmes?
- 2 Kādēļ cilvēki izmanto zīmes mākslā, zinātnē?
- 3 Kā zīmes ietekmē mūsu saprašanu?
- 4 Kas mainītos mūsu dzīvē, ja zīmju nebūtu?
- 5 Kā mēs varam zināt, ka citi sapratīs mūsu rādītās zīmes?
- 6 Kas ir zīme?

Klusēšana un klusums

Vingrinājums **Kad, kur un kāpēc cilvēki klusē?**

1. variants. Klasē izlozējiet grupas, kurās būtu četri skolēni! Izspriediet, ko izsaka klusēšana šādos gadījumos!

- tad, kad otrs runā
- tad, kad kāds kliedz uz tevi
- kad tev uzdod jautājumu
- tad, kad tu domā, ka kaut ko nedrīkst teikt
- baznīcā
- bibliotēkā
- valstī, kurā runā citā valodā
- kad nav, ko teikt
- lai kaut ko pateiktu

2. variants. Darbojoties grupās apspriediet, kādos gadījumos cilvēki klusē!

Klasē kopīgi izveidojiet klusēšanas iemeslu sarakstu! Apspriediet iegūtos rezultātus! Kopā ar savas grupiņas biedriem pabeidziet šos teikumus!

1. Kad cilvēks klusē.....
2. Es klusēju, kad.....
3. Klusējot es.....
4. Klusēšana.....

Jautājumi pārrunām **Klusēšanas valoda**

- ① Vai klusēšana norāda uz to, ka cilvēks neko negrib teikt?
- ② Vai tu atceries situāciju, kad cilvēks klusē, bet tu saproti, ko viņš grib teikt?
- ③ Vai tu vari atcerēties situāciju, kad klusējot bija iespējams pateikt vairāk, nekā runājot? Pastāsti par to!
- ④ Kādēļ cilvēki bieži vien izvēlas klusēšanu nevis runāšanu?
- ⑤ Kā tu domā, vai smiešanās ir klusēšana vai runāšana?
- ⑥ Kas ir klusēšana?
- ⑦ Vai klusēšana liecina par to, ka nav valodas?

Vingrinājums **Klusēšana**

- ① Uzraksti divus argumentus, kas apstiprinātu apgalvojumu!
KLUSĒŠANA IR VALODA, JO.... KLUSĒŠANA NAV VALODA, JO....
- ② Izlozē tēmu zīmēšanai! Uzzīmē zīmējumu "Klusums un valoda" vai "Klusēšana un valoda"!
- ③ Kopīgi ar klasesbiedriem pārrunā to, kas bija būtiskākais, lai attēlotu klusumu un klusēšanu un kāpēc!

Kas ir valoda?

Jautājumi pārrunām **Ir valoda – nav valoda**

- ❶ Ko, tavuprāt, nozīmē jēdziens “mirusi valoda”?
- ❷ Kas liecina par to, ka valoda ir dzīva?
- ❸ Vai iespējama valoda, kurā neviens nerunā?
- ❹ Vai ir iespējama valoda, kuru saprot tikai viens cilvēks pasaulē?
- ❺ Vai krāsas var saukt par valodu? Kāpēc?
- ❻ Vai var runāt par pieskārienu valodu?
- ❼ Kādos gadījumos izmanto pieskārienu valodu?
- ❽ Kas ir valoda?
- ❾ Kas nav valoda?

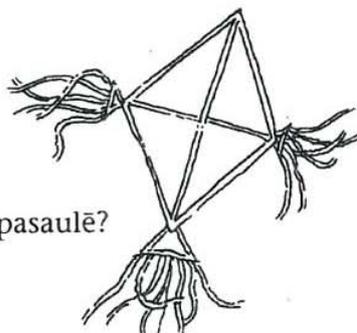
Vingrinājums **Nebūt...**

- ❶ Strādā ar sola biedru pāri! Izlasiet dzejoli un izrakstiet vārdus, kuri, jūsuprāt, ir dzejnieka radīti jaunvārdi!
- ❷ Izdomājiet un paskaidrojiet šo vārdu nozīmi!
- ❸ Izveidojiet *ideju zirneklī* par asociācijām, kas radušās pēc dzejoļa izlasīšanas!

Jānis Peters

Nebijis ar Nebūslī

Nebija diena. Neliēšu nebij.
 Nesaules pusē nešķīstais smējās.
 Es jums kā negribot nesaku stāstīju,
 tālab neviens jau to nedzirdēja.
 Neklausies nesaku - nekā jau nebij,
 tā bija nesaka par to, kā nebūs.
 Nebijis nebij, un izbijis nebūs,
 nebijis nerūs, un nebūslis nežūs...
 Pēkšņi - nebalsis paspruka vaļā,
 nelaikā nezāles sadīga zaļas,
 nezālēs netišām viens bija bijis
 un jums šo nesaku pierakstījis.
 Ja starp šām nezālēm būs bijis Būslis,
 viņš pateiks, kā nebij, ja nebūs
 vien pūslis.

Eseja **Nosaukt pasauli vārdos**

- 1 Izlasi fragmentu no Imanta Ziedoņa "Sākamgrāmatas"!
- 2 Uzraksti eseju par tēmu "Nosaukt pasauli vārdos"!

Tā CILVĒKS saredz,
sadzird,
saož,
satausta PASAULI,
uztver PASAULI,
padomā
un nosauc VĀRDOS

MĀKSLA

Tu noķer uz mēles sniegpārslu. Pēc mirkļa tās vairs nav. Ir tikai debesu garša mutē. Vai sniegpārsla vispār bija?

Tu ieraugi sniegā pēdas. Tās ir kā liecība par kāda klātbūtni un vienlaikus prombūtni. Esošu un neesošu.

Tu spoguļojies strautā. Kas ir tas, kas veras tev pretī? Tu? Vai tikai šķietami tu? Viegla vēja brāzma saviļņo ūdens virsmu, un atspulgs ir zudis. Bet kas noticis ar tevi? Un to tur, ūdenī? Kur tas palicis? Izgaisis? Varbūt nekad nav bijis?

Kā var zināt, ka kaut kas ir bijis vai nav bijis? Mēs skatāmies vecos attēlos, raugāmies portretos un paveram durvis uz pasauli, kas paviršam skatienam ir paslēpta, bet vienlaikus atrodas tepat līdzās. Sarunā ar mākslas darbu it kā atsedzam tās plīvurus. Un arī paši savējos. Mēs ieraugām sevi jaunā – līdz šim nebijušā gaismā.

Lai gan pati māksla tikusi uzskatīta par neesošas pasaules radītāju, tā daudz ko var pastāstīt par mūsu it kā esošo, bet vienlaikus mātīgo pasauli. Vai līniju spēles veidots vilnis uz papīra lapas ir mazāk īsts nekā jūras vilnis? Kā zināt, vai attēls slēpj ko vairāk nekā krāsu ņirbu? Tavs draugs saka, ka tā ir, bet tu to neredzi. Kurš spēlē paslēpes – neredzamais siluets, attēls, tā radītājs, tavs draugs vai pasaule?

Glezna kā spogulis

Uzdevums *Ko atklāj pašportrets?*

- ① Pavēro, vai tu spēj ieraudzīt šīs iezīmes Rembranta pašportretos!
- ② Kopīgi pārrunājiet
 - Kāda ir katras reprodukcijas noskaņa?
 - Ko tev par to noskaņām stāsta
 - izmantotā tehnika;
 - figūras novietojums;
 - apgaismojums?
- ③ Kā tu domā, kā juties Rembrants, gleznojot katru no pašportretiem?
- ④ Vai visos attēlos ir viens un tas pats cilvēks? Kādēļ jā/nē?
- ⑤ Kā tu domā, kādēļ glezno pašportretus?
- ⑥ Ko palīdz ieraudzīt pašportrets?
- ⑦ Ko nevar ieraudzīt pašportretā?

Rembrants ir 17. gs. holandiešu gleznotājs. Rembrants ir pazīstams ar savu gleznu brūnajiem toņiem, zeltaino mirdzumu un izjusto cilvēku attēlojumu.

Vingrinājums *Tavs pašportrets*

- ① Padomā un uzraksti, kādu pašportretu gleznotu tu? Aprakstā izklāsti
 - kāda būs tava poza;
 - kāda būs tava sejas izteiksme;
 - kāds būs tavs apģērbs;
 - kāds būs fons (ainava, istaba, neitrāls)!

Neaizmirsti pamatot, kādēļ tavs pašportrets būs tieši tāds, t.i, parādi, *kā tas atklāj tevi, tev īpašo!*

- ② Pamēģini uzzīmēt vai uzgleznot savu pašportretu, izmantojot uzrakstīto!

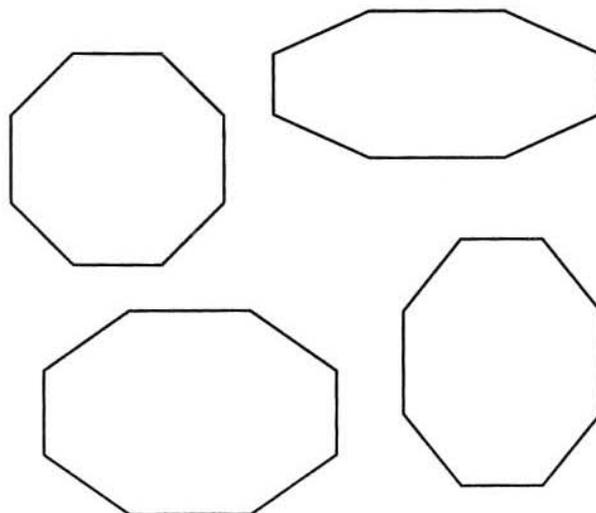
Uzdevums *Spogulis*

- ① Paskaties spogulī! Vai tu redzi sevi?
- ② Paņem flomāsteru (vai lūpu krāsu), ko var notīrīt no spoguļa!

Uzmanīgi raugoties savā attēlā spogulī, nekustoties apvelc savu siluetu un iezīmē seju!

Atkāpies no spoguļa!

- ③ Vai tas, ko tu redzi spogulī, esi tu?
- ④ Kas ir tas, ko tu redzi spogulī?
- ⑤ Padomā un uzraksti, kur vēl tu vari spoguļoties!

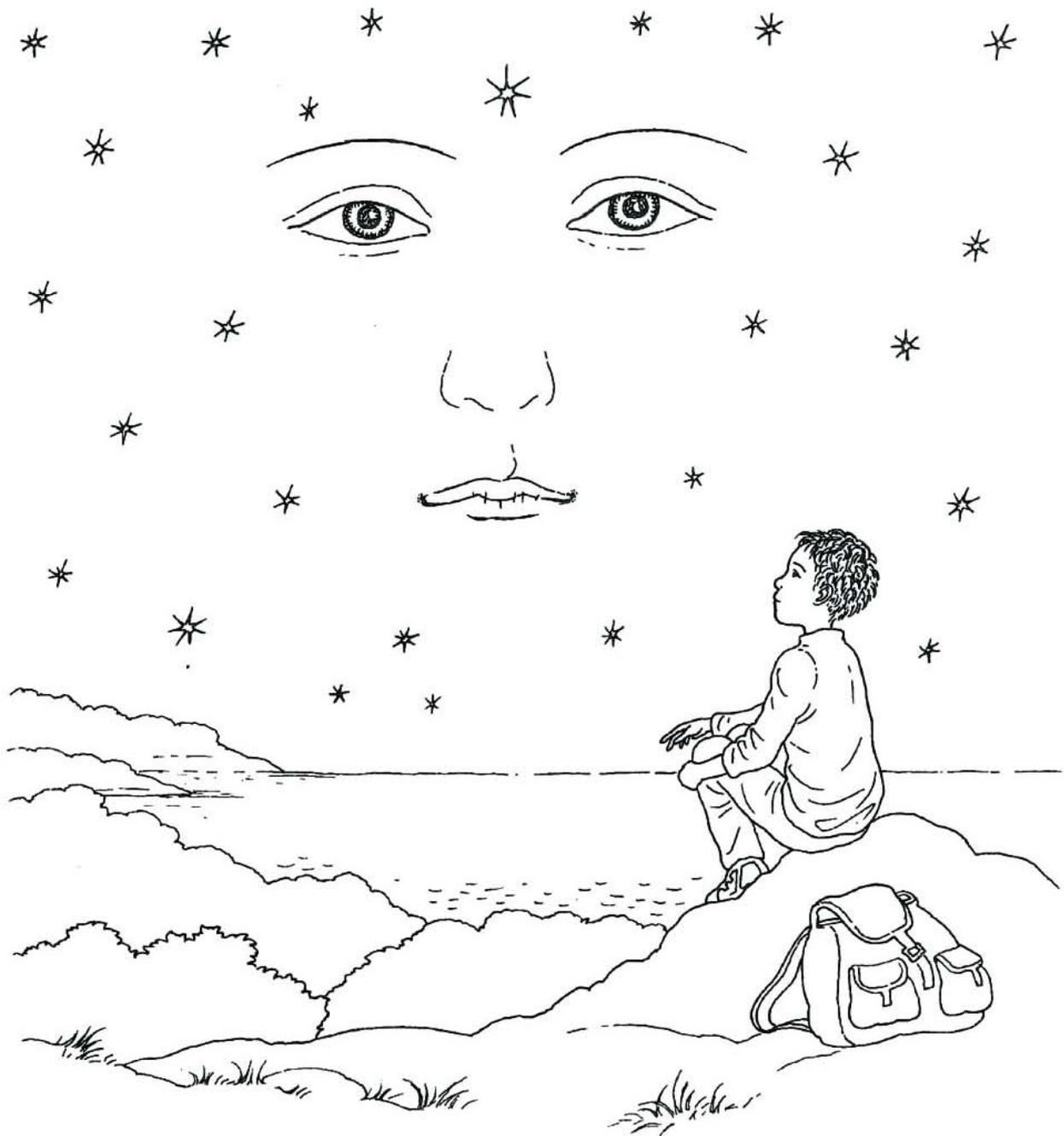
Uzdevums *Glezna kā spogulis*

Arī gleznā var skatīties kā spogulī. Pamēģini! Ieskaties Īva Kleina gleznā "IKB 191"! Vai redzi tajā savu seju?

Vai tu šajā Īva Kleina darbā redzi kaut ko no sevis vai sev tuvām lietām?

Mākslas darbs, kurā ir liels viendabīgs krāsas laukums un kurā it kā nekas nav attēlots, ir ierosme sarunai pašam ar sevi. Tad tas kļūst par savdabīgu spoguļi.

Vēlreiz ielūkojies Īva Kleina gleznā! Pamēģini tajā iegrimt kā ezerā un izjust sevi! Uzraksti brīvo rakstu par savām izjūtām!

Attēlo neredzamo!

Uzdevums *Kliedziens*

- ❶ Padomā pie sevis un pārrunā ar klasesbiedriem!
 1. Ar kādām izjūtām tev saistās vārds “kliedziens”?
 2. Kā tu domā, ar kādiem mākslinieciskās izteiksmes līdzekļiem, paņēmieniem var attēlot kliedzienu?
- ❷ Aplūko Edvarda Munka gleznas “Kliedziens” reprodukciju!
 1. Kādas izjūtas tu vari saskatīt šajā gleznā?
 2. Kādas izjūtas tevī izraisa šī glezna?
 3. Aizklāj ar plaukstu priekšpusē esošo cilvēka figūru! Vai tu joprojām vari saskatīt izjūtas, kas saistās ar kliedzienu? Ja jā, tad – kā?
 4. Kas gleznā klie dz?

Uzdevums **Attēlo izjūtu!**

- ① Izvēlies kādu izjūtu (nevienam nesaki, ko izvēlies, piemēram, liksmi, dusmas, nogurumu, satraukumu u.c.)! Aizver acis un mēģini to attēlot ar savu ķermeni!
- ② Zīmē sevis izvēlēto izjūtu, attēlojot cilvēka figūru no mugurpuses! Atceries, ka izjūtu var atspoguļot arī ainava!
- ③ Kad darbi pabeigti, izveidojiet kopīgu izstādi! Mēģiniet uzminēt, kāda izjūta attēlota katrā darbā! Kas par to liecina?

Uzdevums **Attēlo neredzamo!**

Visos laikos māksliniekiem bijusi interese attēlot neredzamo, it kā neesošo.

Pamēģini arī tu!

- ① Izvēlies vienu un attēlo *tukšumu, svaigu gaisu, ciešu miegu, maizes smaržu!* Atceries, tu nedrīksti zīmēt priekšmetus!
- ② Skatoties uz savu zīmējumu, izvēlies divus visveiksmīgākos paņēmienus, kā tu attēloji izvēlēto tēmu! Uzraksti par tiem!
- ③ Klasē kopīgi noskaidrojiet un ierakstiet attiecīgajā laukumā, kādus dažādus paņēmienus var izmantot, attēlojot nosaukto!

TUKŠUMS

CIEŠS MIEGS

SVAIGS GAISS

MAIZES SMARŽA

Jautājumi pārrunām **Attēlojamais, sajūtamais, domājamais**

- ① Vai var sajust kaut ko tādu, kā nemaz nav?
- ② Vai var domāt par kaut ko, kā nemaz nav?
- ③ Vai gleznā var attēlot to, kā nav?
- ④ Kā var atšķirt esošo no neesošā?

Mānīgais vilnis

Uzdevums *Līniju spēle*

❶ Veido abstraktu grafisku darbu ar optisku efektu!

Uzzīmē melnbaltu zīmējumu, ievērojot šādus nosacījumus!

1. Sāc no vienas malas, velc vertikālas savstarpēji paralēlas līnijas noteiktos attālumos (mm) citu no citas:

5mm, 5mm, 6mm, 6mm, 7mm, 7mm, 8mm, 8mm, 9mm, 9mm, 10mm, 10mm, 10mm, 10mm, 11mm, 11mm, 10mm, 10mm, 9mm...

2. Līdzīgā veidā velc horizontālas līnijas!

Tagad tev ir rūtains laukums.

3. Katrai rūtiņai iezīmē diagonāli (tām visām jābūt vērstām uz vienu pusi)!

4. Katras rūtiņas vienu pusi izkrāso!

5. Ja esi strādājis precīzi, tavā zīmējumā var saskatīt oparta efektu!

❷ Aplūko savu darbu! Ko tu tajā redzi? Vai redzi telpisku formu līdzīgu vilnim?

❸ Pārrunā ar saviem klasesbiedriem!

Kā tu domā, kur ir "vilnis" – papīrā, zīmējumā, tavā skatienā vai kur citur?

Varbūt tā nemaz nav? Neaizmirsti pamatot savas domas!

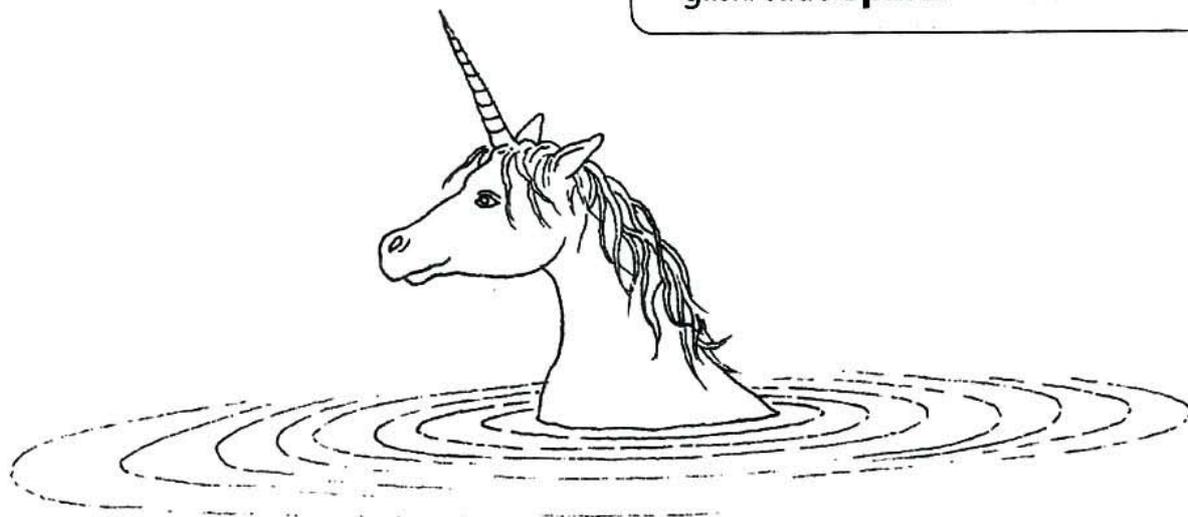
❹ Uzraksti, ko tu domā par šo mānīgo vilni!

Vingrinājums *Kas ir opart?*

❶ Izdomā un uzraksti, kā varētu būt radies šis nosaukums!

❷ Divatā salīdziniet savas atbildes! Uzziņi, kā tad tas ir īstenībā!

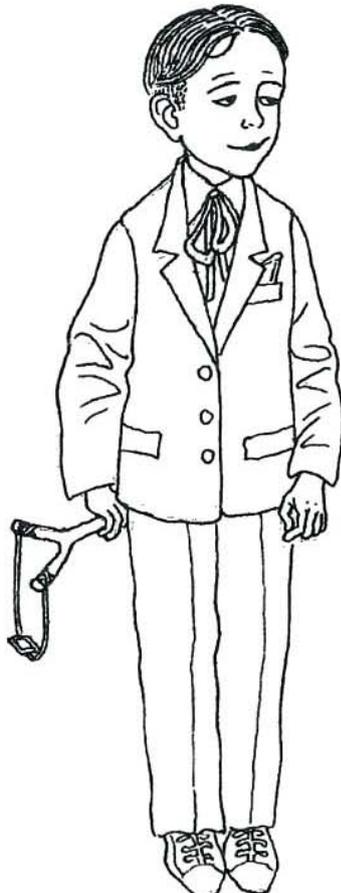
Apmēram pirms 40 gadiem vairāki mākslinieki pārsteidza skatītājus ar īpašu telpiskuma un kustības attēlojumu. Viņu darbos izmantotā līniju un krāsu spēle rada mānīgu iespaidu par formu, telpu un kustību tajos. Šo mākslas virzienu angļiski sauc **opart**.

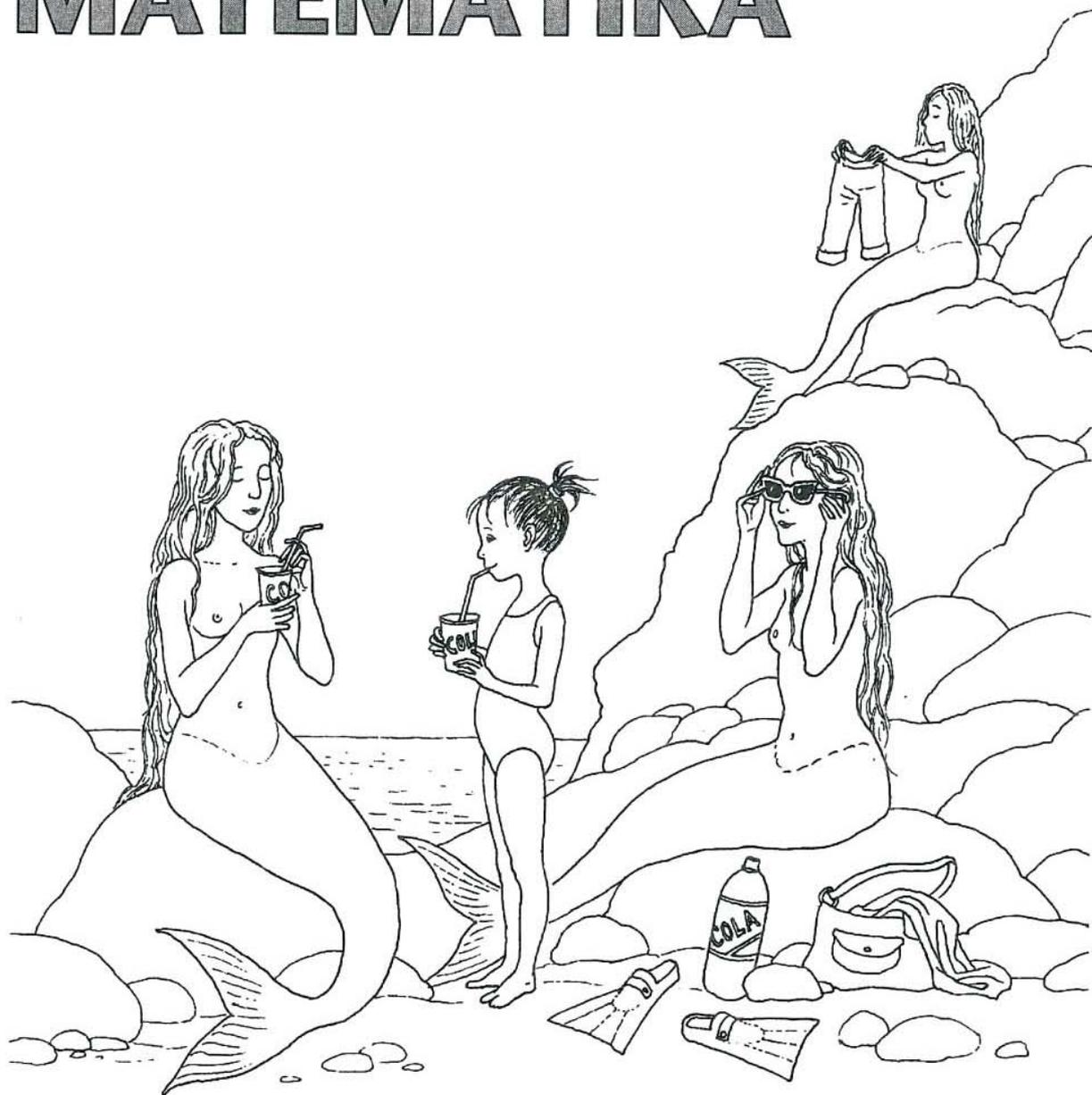
Vingrinājums *Vai var būt mājīgs (citāds nekā īstenībā)?*

Izlasi dotos piemērus un izvēlies atbildi uz jautājumu! Neaizmirsti, ka tev jāspēj to pamatot!

Piemērs	Jā	Nē	?
Skaidra ezera dziļums			
Apgaismojums			
Acumērs			
Nobrāzts celis			
Gleznas senums			
Dzimšana			
Smaids			
Domas par sevi			
Sapņi			
Jūtas			

MATEMĀTIKA

Es esmu, tu esi, viņš, viņa ir. Mēs esam, jūs esat, viņi ir. Tā par pasaules esamību runā valoda. Viens koks, trīs lietus lāses, piecas skudras, tūkstots dzirksteļu ugunskurā – tā par pasaules esamību valodai palīdz runāt skaitļi. Skaitļi pasaulē ir visur un tomēr nekur. Pasaule ir saskaitāma, izmērāma, salīdzināma, nosaucama skaitļos. Tomēr dabā nekur nav uzrakstīts neviens skaitlis. Skaitļi ir un reizē nav. Kur tie rodas?

Var saskaitīt neesošas lietas. Iedomājies pulciņu nāru, kas sasēdušas jūras krastā, un saskaiti tās! Vai iedomātas nāras ir? Vai viņas kļūst esošas?

Un nulle? Vai nulle ir nekas? Vai nulle ir neesošais? Tomēr tā ir, tepat uz papīra uzrakstīta! Ir vēl dīvaināki skaitļi, kas mazāki nekā nulle. Vai var būt kaut kas, kas ir mazāks par neko?

Skaitļi šūpojas starp esošo un neesošo. Skaitļi spēlējas ar mums un mēs spēlējamies ar skaitļiem. Tā ir rotaļa uz šaurās laipiņas starp esošo un neesošo.

Skaitļi

Vingrinājums **Kas ir skaitļi?**

- ❶ Izlasi fragmentu no Astrīdas Lindgrēnes grāmatas "Pepija Garzeķe"!

Pepija tovakar bija izplājusi visu zelta naudu uz virtuves grīdas un sēdēja skaitīdama. Nekāda labā skaitītāja viņa nebija, taču lāgiem to darīja. Kārtības labad.

- ...septiņdesmit pieci, septiņdesmit seši, septiņdesmit septiņi, septiņdesmit astoņi, septiņdesmit desmit, septiņdesmit vienpadsmit, septiņdesmit divpadsmit, septiņdesmit trīspadsmit, septiņdesmit septiņpadsmit... pū, kakls aizsmacis no šiem septiņpadsmitajiem, laikam taču ir vēl kādi citi padsmiņi šajos padsmiņajos, ai, atceros - simt četri, tūkstoš, tā patiesi ir liela nauda, - Pepija sacīja.

- ❷ Pārrunājiet jautājumus!

- Vai Pepija saprata, ko nozīmē skaitīt?
- Vai dabā pastāv skaitļi?
- Kas ir izgudrojis skaitļus?
- Kā varētu atzīmēt lietu daudzumu, ja nebūtu izgudroti skaitļi?
- Vai visu ir iespējams saskaitīt?
- Vai var saskaitīt neesošas (iedomātas) lietas?

Grupas pētījums **Skaitlis kā simbols**

Matemātikā skaitļus lieto kā zīmes. Tomēr dažiem skaitļiem ir arī simboliska nozīme. Sadalieties grupās un izlozējiet katrai grupai vairākus skaitļus! Katras grupas uzdevums ir sagatavot pētījumu par šo skaitļu simbolisko nozīmi. Ar pētījumu jāiepazīstina visi klasesbiedri.

Jautājumi pārrunām

Skaitlis kā zīme un simbols

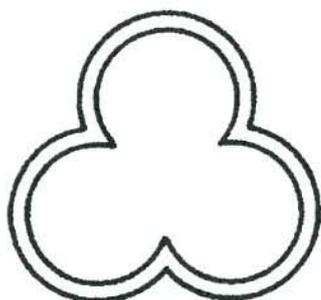
- ❶ Kādos gadījumos skaitļus lieto kā zīmes un kādos - kā simbolus?
- ❷ Vai biežāk skaitļus lieto kā zīmes vai kā simbolus?
- ❸ Vai simboli visām tautām un visos laikos ir vienādi?
- ❹ Ar ko atšķiras skaitlis kā zīme no skaitļa kā simbola?
- ❺ Vai skaitlis kā simbols apzīmē kaut ko reāli esošu?

Skaitļi ir **zīmes**. Zīme ir attēls, lieta vai kustība, kas cilvēkus par kaut ko informē. Zīmes lietojam, lai vienkāršotu cilvēku dzīvi un saprašanos. Piemēram, ceļazīme "gājēju pāreja" norāda, ka autovadītājiem ir jāļauj gājējiem pāriet ielai. Daudz vienkāršāk ir ievērot attēlu uz ceļazīmes, nekā lasīt garu aprakstu par to, kas ir jādara. Skaitlis trīs ir zīme, kas apzīmē kopīgo, kas piemīt visām trijotnēm – trīs āboliem, trīs kaķiem, trīs cilvēkiem utt. Šis kopīgais ir daudzums. Zīmes ir nejausi izvēlētas, tādēļ vajadzības gadījumā tās var aizvietot ar citām zīmēm. Cilvēki ir vienojušies, ka ar zīmi 5 apzīmē skaitli pieci, bet, ja rastos tāda nepieciešamība, šo zīmi varētu mainīt un skaitli pieci apzīmēt pavisam citādi.

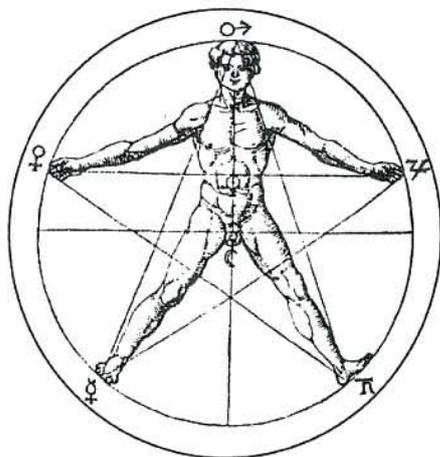
Iņ un jan

Valda uzskats, ka pasaule sastāv no konfliktējošām dualitātēm: dzīvības un nāves, gaismas un tumsas, vīrišķā un sievišķā. Šis parādības ir savstarpēji papildinošas kā ķīniešu simbols iņ un jan.

Trīsvienības trejlapu āboliņš

Trim apliem savienojoties, izveidojas kristīgās trīsvienības simbols, kurš attēlo vienu Dievu kā triju personu – Tēva, Dēla un Svētā gara – vienību. Tāpēc baznīcu arhitektūrā bieži tiek izmantota šāda forma.

5 cilvēks

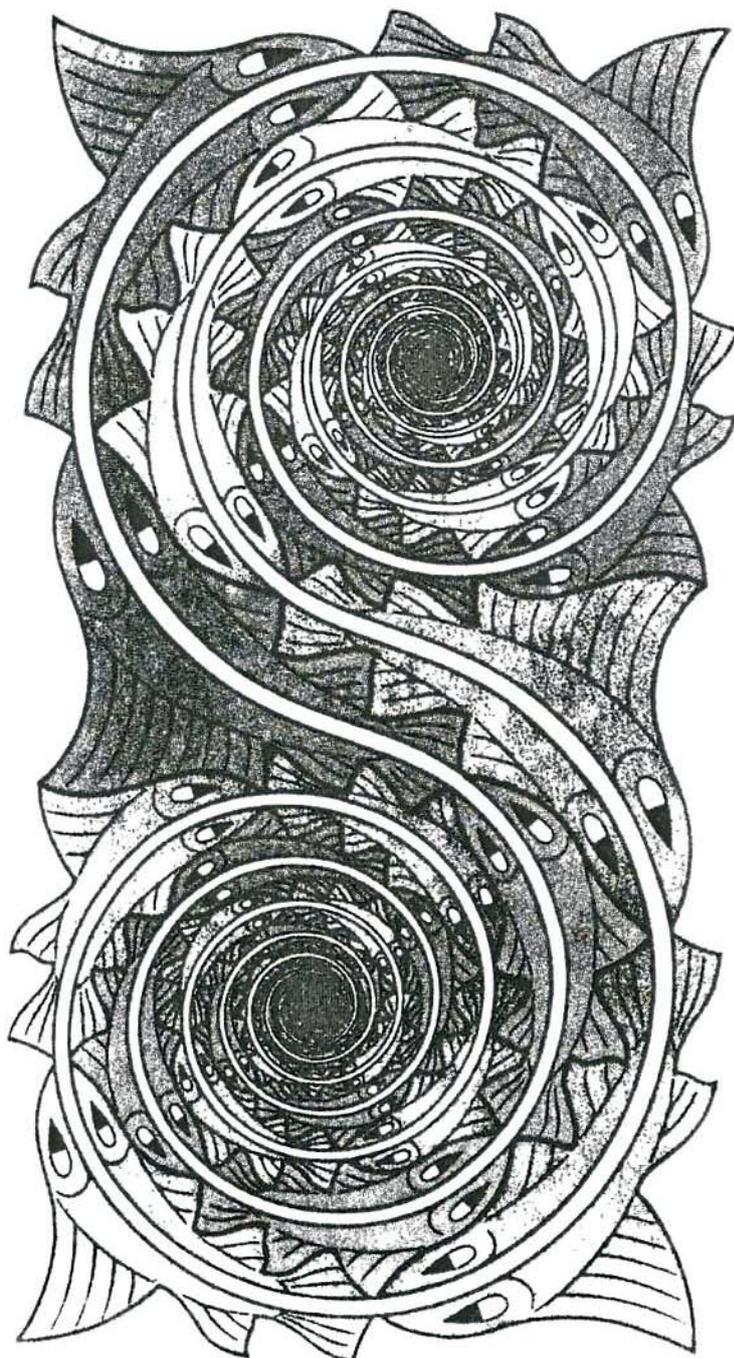
Būdams sievišķā skaitļa 2 un vīrišķā skaitļa 3 summa, pieci ir nozīmīgs daudzums kultūrām. Tas ir cilvēka simbols. Līnijas, kas savieno galvu ar izplestām rokām un kājām, veido pentagrammu, turklāt cilvēkam ir pieci maņu orgāni.

Visi **simboli** ir zīmes, bet ne visas zīmes ir simboli. Simbolu nozīme ir sarežģītāka un dziļāka, tie saistīti ar būtiskiem jautājumiem, kas cilvēkus ir nodarbinājuši kopš neatminamiem laikiem – dzimšana, dzīve, nāve, pasaules rašanās un pasaules kārtība. Ceļazīmes ir tikai zīmes, tām nav simboliskas nozīmes. Sarkanā krāsa kā zīme izsaka brīdinājumu vai aizliegumu, bet kā simbols tā saistās ar dzīvību un nāvi, arī ar mīlestību.

Bezgalība

Vingrinājums **Uzzīmē bezgalību!**

- 1 Skaitļu virkne ir bezgalīga – ir bezgalīgi daudz skaitļu. Uzzīmē, kā tu iedomāties bezgalību!
- 2 Kopā ar klasesbiedriem izveido zīmējumu izstādi!
- 3 Aplūko M. Ešera grafiku “Virpuļi”! Kā mākslinieka radītais tēls saistās ar tavu izpratni par bezgalību?

- ④ Pēc izstādes apskatīšanas atrodi sev pāri!
- ⑤ Divatā apspriediet, kādi ir būtiskie bezgalības raksturojumi un kopā uzrakstiet savu bezgalības definīciju!

Bezgalība ir

.....

.....

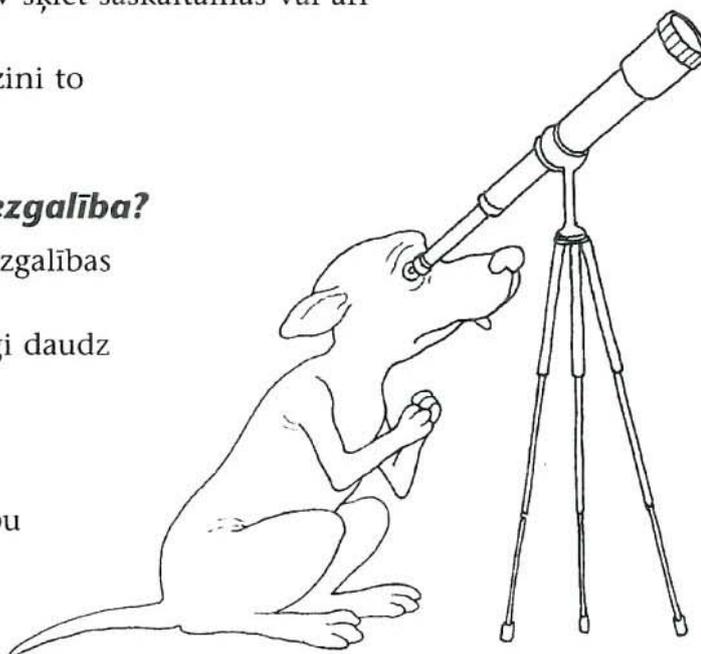
Vingrinājums **Bezgalība**

Piemēri	Var saskaitīt	Nevar saskaitīt, bet to nav bezgalīgi daudz	Bezgalīgi daudz
skolēni tavā klasē			
zvaigznes			
cilvēki pasaulē			
sekundes nākotnē			
smilšu graudiņi uz zemeslodes			
skaitļi			
punkti, kas veido taisni			

- ① Atzīmē, vai nosauktās lietas tev šķiet saskaitāmas vai arī to ir bezgalīgi daudz!
- ② Pamato savu viedokli un salīdzini to ar klasesbiedru teikto!

Jautājumi pārrunām **Kas ir bezgalība?**

- ① Vai tu vari iedomāties kādu bezgalības piemēru?
- ② Vai tu vari iedomāties bezgalīgi daudz skaitļu?
- ③ Vai bezgalībai ir sākums?
- ④ Vai bezgalīgai telpai ir centrs?
- ⑤ Vai ir kaut kas, ko par bezgalību nav iespējams uzzināt? (Vai ir iespējams bezgalību izpētīt?)

Nulle

Vingrinājums *Asociācijas par nulli*

Ar ko tev asociējas nulle? Pieraksti divus vārdus, kurus tu iedomājies dzirdot vārdu "nulle"!

Jautājumi pārrunām *Kas ir nulle?*

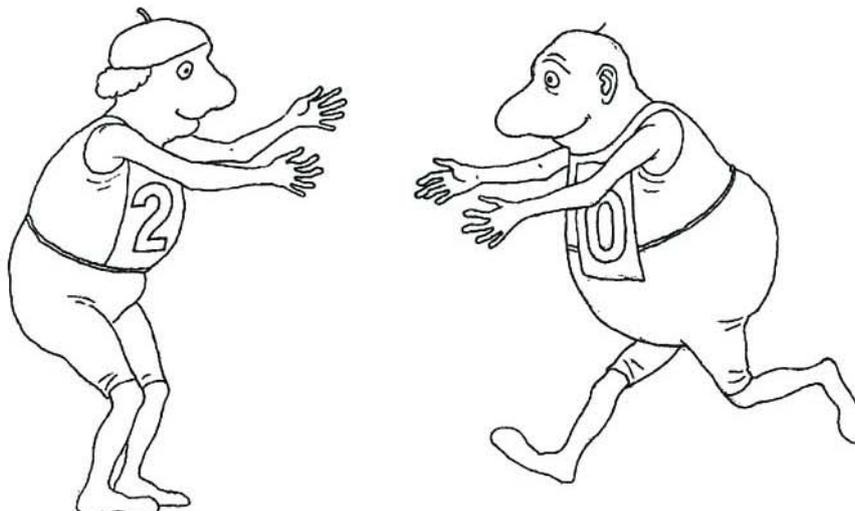
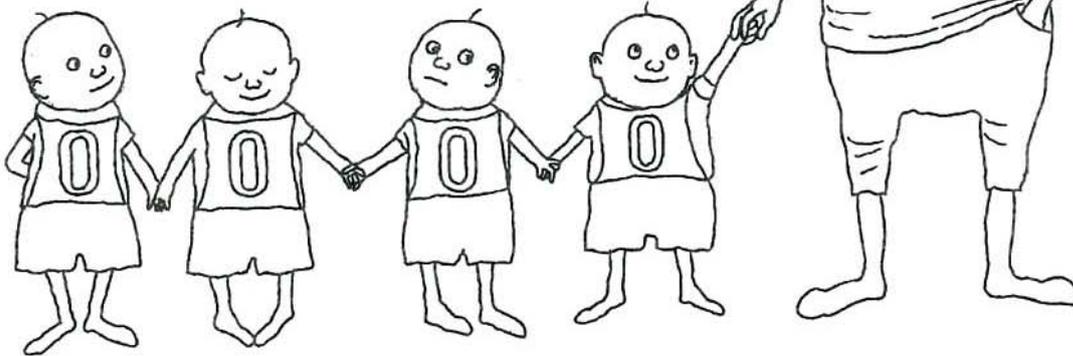
- ❶ Vai nulle atšķiras no citiem skaitļiem?
- ❷ Ko pasaulē var apzīmēt ar nulli?
- ❸ Kas ir nekas?
- ❹ Vai nulle ir nekas?
- ❺ Vai iespējams iedomāties, ka pasaulē nekā nav?
- ❻ Kas būtu, ja nebūtu nekā?
- ❼ Vai nullei ir kaut kas kopīgs ar bezgalību?

Kādēļ gan ir kaut kas, nevis nekas?

Gotfrīds Vilhelms Leibnics

Vingrinājums *Piecrinde par nulli*

Uzraksti *piecrindi* par nulli!

Negatīvie skaitļi

Vingrinājums *Dīvainā pilsēta*

Pirms sākat spēli, uz papīra lapas uzzīmējiet pilsētu. Spēlei būs nepieciešami arī divu krāsu spēļu kauliņi (piemēram melni un balti).

- ① Iedomājieties, ka jūsu uzzīmētajā pilsētā ienāk un iziet labi un ļauni cilvēki (melnie un baltie kauliņi)! Labs cilvēks tiek atzīmēts ar plus (+), bet slikts ar mīnus (-). Ienākšana pilsētā tiek atzīmēta ar plus (+), iziešana no tās ar (-). Sareizinot skaitli, kas apzīmē labo un ļuno cilvēku skaitu ar skaitli, kas apzīmē ienākšanu vai iziešanu no pilsētas, mēs iegūstam punktu skaitu, ko iegūst vai zaudē pilsēta, piemēram, -1 (ļaus cilvēks) $\times (-1)$ iziet no pilsētas) = 1 (pilsēta iegūst vienu punktu). Pārvietojot melnos un baltos kauliņus, noskaidrojiet, cik punktu pilsēta iegūst vai zaudē:
 - ja ienāk ļaus cilvēks,
 - ja iziet labs cilvēks,
 - ja aiziet 3 ļauni cilvēki,
 - ja ienāk 5 labi cilvēki,
 - ja aiziet divi pāri ļaunu cilvēku!
- ② Attēlojiet visus gadījumus ar matemātiskām izteiksmēm, izmantojot negatīvos un pozitīvos skaitļus!

Vingrinājums *Māte un meita*

Aprēķini, kad 43 gadus veca māte būs divas reizes vecāka par savu 23 gadus veco meitu?

Jautājumi pārrunām *Kas ir negatīvie skaitļi?*

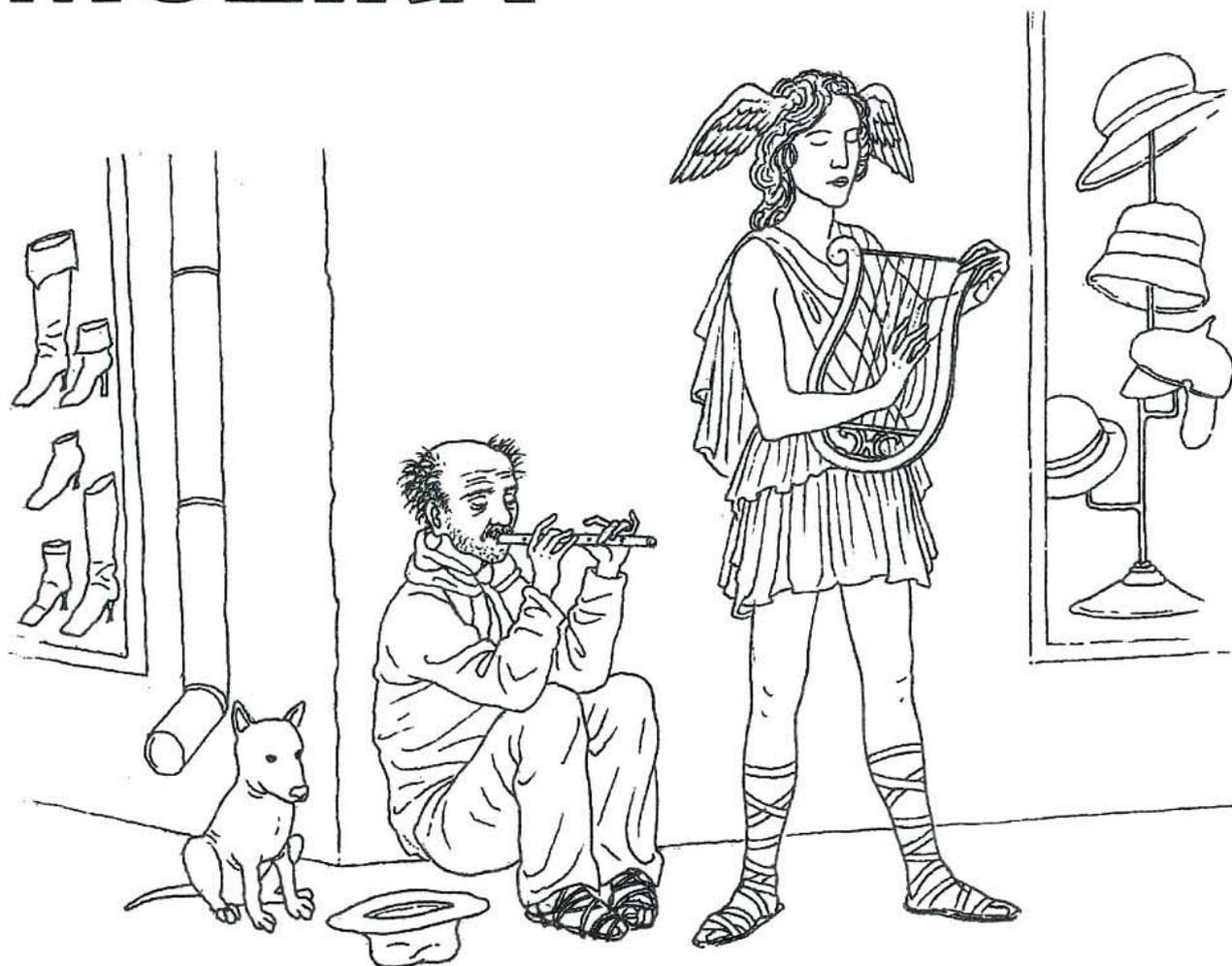
- ① Ko var apzīmēt ar negatīviem skaitļiem?
- ② Vai ar negatīviem skaitļiem var kaut ko saskaitīt?
- ③ Vai dabā ir kaut kas, ko var apzīmēt ar negatīviem skaitļiem?

Vingrinājums *Atceries pārdomāto!*

Uzraksti, kas tev no pārdomātā par esamību un neesamību matemātiskā šķita visinteresantākais un aizraujošākais! Par ko tev vēl gribētos domāt?

MŪZIKA

Aizej tur, nezin kur, atnes to, nezin ko! Jau pasakās var samanīt, ka pasaules lietu kārtībai ir sava viltība. Katru dienu redzam pasauli sev apkārt, bet dažkārt ir vērts ieraudzīt kaut ko jaunu jau sen zināmajā.

Nav tukšuma, visur kaut kas ir. Lietus pilēšana aiz loga un vēja šņākšana. Pat vislielākajā klusumā būs samanāms kāds troksnītis. Ja katrs centīsies pasauli saskatīt mazliet dziļāk, nekā tas ir redzams, pavirši pasaulē veroties, tam dzīve būs brīnumu pilna katru dienu.

Katrs zina, ka no nekā nekas nevar rasties. Ja pagale sadeg, rodas pelni un siltums. Pagales, šķiet, vairs nav, bet ir radies kaut kas jauns, piemēram, siltums.

Vēl sarežģītāka par redzamo pasauli ir mūsu domu pasaule, kurā arī aizvien kaut kas rodas. Var pajautāt sev, kādēļ es kaut ko neatceros? Vai tiešām zināmais pavisam pazudis? Visbiežāk ir tā, ka mums vajag kādu sīkumu, kādu niecīgu drumsli, lai mēs atcerētos sen zināmo.

Ceru, esi priecājies par brīnumu, kā cilvēka prāts spēj atcerēties dziesmas. Pietiek taču ar vienu vienīgu mazu nodungotu vai kaut kur tālumā izdzirdētu mūzikas fragmentu, lai mēs it kā no neesamības melnās tumsas izvilktu gaismā veselu mūzikas bagātību.

Ir pavisam sīks solis starp esamību un neesamību. Esi vērīgs! Pasaule jau pati nezina, vai tā ir vai nav. Tikai tu, vērīgs būdams, saskatīsi šo soli starp to, kas ir un tikai šķiet esam.

Skaņu pasaule

Aizver acis un ieklausies! Vai apkārt ir klusums? Vai klusums skan? Pat vistumsākajās, dziļākajās jūras dzīlēs atskan baismīgas un drūmas skaņas. Augstu sniegotajos kalnos krakšķ ledus. Saulainā meža plavā šalc zāle un cīgā sienāži. Var dzirdēt pat vēju.

Skaņas citu no citas var atšķirt pēc to augstuma, stipruma, ilguma un tembra. Tās sauc par muzikālām skaņām. Skaņas, kurām nepiemīt iepriekšminētās īpašības, sauc par trokšņiem. Arī tie mēdz būt dažādi. Trokšņi ir dobji, spalgi, šūkstošī, baismīgi un priecīgi.

Vingrinājums **Atmini, kas slēpjas skaņā!**

❶ Sameklē sev pāri!

1. Izvēlies divus piedāvātos skaņu variantus! Nesakot draugam, ko esi izvēlējis, atdarini tos! Vai tavs draugs var atminēt, kādu skaņu tu atdarini?
2. Pēc tam samainieties lomām! Tagad tu klausies, bet draugs atdarina skaņu.
 - dusmīgas skaņas
 - baismīgas skaņas
 - gaišas skaņas
 - bailīgas skaņas
 - tumšas skaņas
 - priecīgas skaņas

❷ Kopā ar savu draugu pārrunājiet, vai bija viegli uzminēt atdarinātās skaņas! Vai bija viegli atdarināt skaņas?

❸ Noklausies skaņdarbu un uzraksti vai uzzīmē, ko tu saklausīji šajā mūzikas fragmentā! Raksti ar domu, ka uzrakstīto varēsi nolasīt pārējiem, ja esi uzzīmējis, tad parādīt un pamatot, kāpēc zīmēji tā!

Jautājumi pārrunām **Kas slēpjas skaņā?**

- ❶ Vai izmainītos tavs pieraksts, zīmējums, ja skaņdarba nosaukums būtu zināms sākumā?
- ❷ Kādas skaņas atskaņotajā mūzikā mudināja tevi izveidot savu priekšstatu?
- ❸ Vai tu minēji, vai iztēlojies, vai arī jau zināji šī muzikālā skaņdarba nosaukumu?
- ❹ Vai skaņdarba nosaukums atbilst mūzikas raksturam, izteiksmes līdzekļiem, ja nē, tad paskaidro, kāpēc?
- ❺ Vai skaņdarba nosaukums ir tikai šķietamība, vai tas patiesi noskaņo klausītāju saklausīt to, ko gribējis parādīt komponists?

Vingrinājums **Skaņu pasaule**

Uzraksti *piecrindi* "Skaņu pasaule"!

Kā rakstīt *piecrindi* tu taču jau zini. Ja nē, tad skolotājs tev to paskaidros.

Klusums un skaņa

Spēle **Ko es dzirdu?**

Aizver acis un uzmanīgi ieklausies apkārtņē!
Ko tu dzirdi?

Jautājumi pārrunām **Starp skaņu un troksni**

- ❶ Vai visur ir dabas skaņas?
- ❷ Vai visur ir mūzika?
- ❸ Kas ir troksnis?
- ❹ Vai, tavuprāt, jebkura skaņa var kļūt par troksni?

Brīvais raksts **Vienu dienu klusumā**

Raksti šo *brīvo rakstu*, nebēdājot par to, ka tev tas kādam būs jābūda, ja nu vienīgi pats to gribēsi.

Vingrinājums **Pauze un klusums**

- ❶ Mūzikas pasaulē ir skaņas un trokšņi. Ja skaņas ir noteiktā secībā, tad tā ir melodija. Klusumam arī var būt skaņa – klusuma skaņa.
- ❷ Dziedāsim dziesmiņu “Džons Brauns krita kaujas laukā”! Noteikumi tādi kā aizvien. Kad dziedāsim otru reizi, tad pēdīgā vārda vietā - mutes ciet. Klusēsim visi!
- ❸ Padomā, ko var sadzirdēt tad, kad mēs dziedam, bet mutes ir ciet!

Vingrinājums **Dziesmu minēšana**

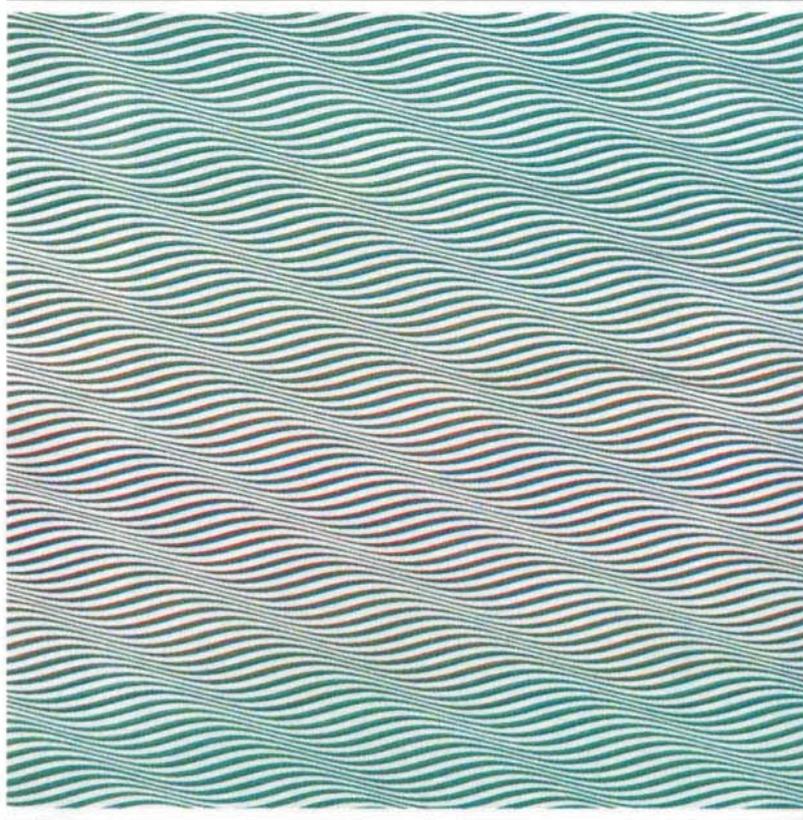
Darbojieties pāri!

- ❶ Viens padungo pāris taktis no kādas dziesmas.
- ❷ Otrs min, kas tā par dziesmu.
- ❸ Noskaidrojiet, kā var atcerēties dziesmas!
- ❹ Spēlēsim mūzikas minēšanu visa klase kopā!
- ❺ Sadalieties divās grupās! Vienas grupas pārstāvis nodungo melodijas fragmentu, otra grupa visi kopā min. Pēc tam mainieties vietām!
- ❻ Kā tev liekas, kur slēpjas dziesma, kad to nedzied?

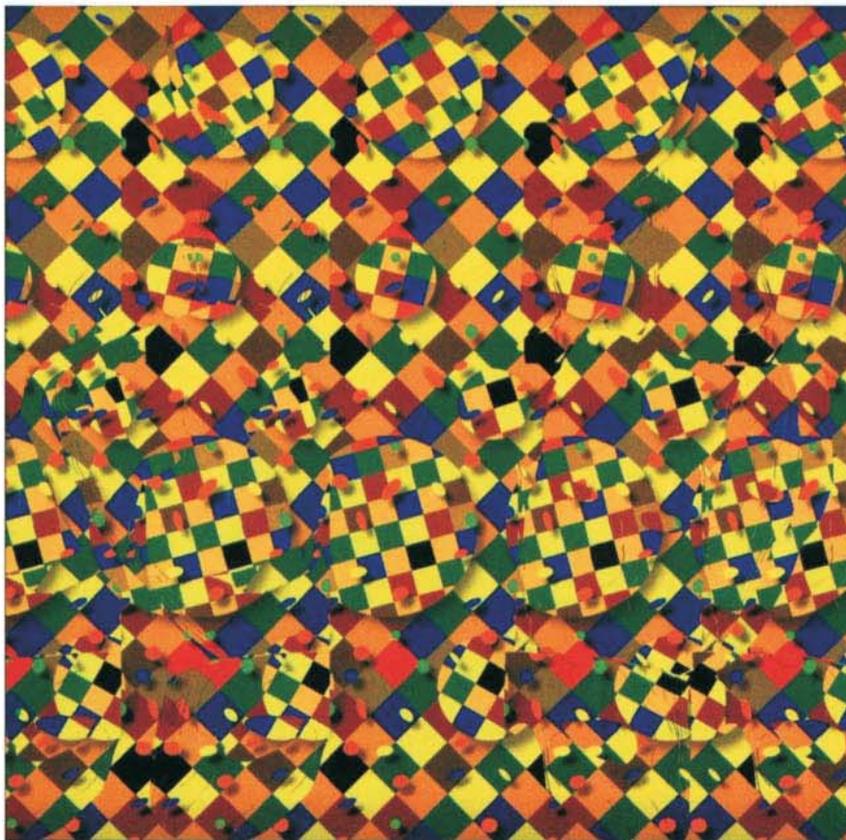
Pauze. Kas tad tas ir – pauze? Vārds pauze pie mums ir ieradies kā daudzi citi mūzikas termini no latīņu un grieķu valodām, kurās pauze nozīmē pārtraukumu vai mitēšanos. Tas ir tikai šķitums, ka ir pārtraukums, jo dziesma turpinās. Pauzes ir un tās izmanto, lai radītu īsto noskaņu vai dramatisko kāpinājumu mūzikā. Pauze ir arī nošu raksta zīme, kas norāda skanējuma pārtraukuma ilgumu. Katrai notij atbilst sava pauzes zīme.

Izmantotā literatūra

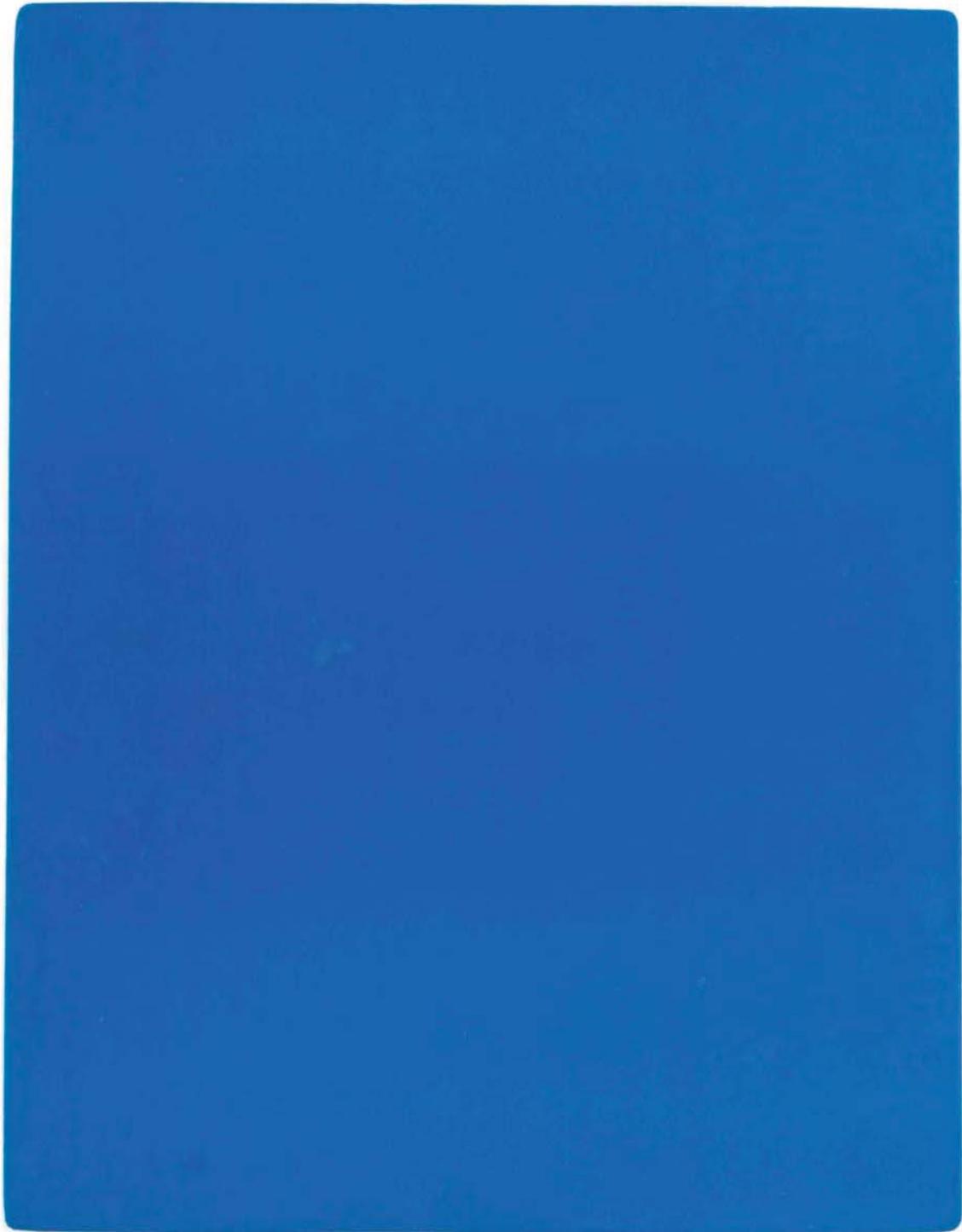
- 7., 8. lpp. Lipman, M. Sharp, A. *Looking for Meaning. An Instructional Manual to Accompany Pixie.* – Lanham, N.Y., London: Univeristy Press of America, 1984.
13. lpp. Чжуан-цзы, Ле-цзы. *Философское наследие.* Т. 123. М.: Мысль, 1995.
18. lpp. Stumbrs O. *Etīdes.* – Čikāga: Alfrēda Kalnāja apgāds, 1964.
26. lpp. *Latvijas Padomju enciklopēdija*, 5. sējuma 2. grāmata. – R.: Galvenā enciklopēdiju redakcija, 1984.
26. lpp. Apals. J. *Senie mājokļi Latvijā: No vissenākajiem laikiem līdz 13. gs.* – R.: RaKa, 1996.
26. lpp. *Latviešu tautas teikas: Vēsturiskās teikas.* – R.: Zinātne, 1989.
38. lpp. Peters J. *Kovārnis korī.* – R.: Liesma, 1988.
39. lpp. Ziedonis I. *Sākamgrāmata.* – R.: Zvaigzne, 1984.
50. lpp. Lindgrēne A. *Pepija Garzeķe.* – R.: Sprīdītis, 1995.
55. lpp. Гарднер М. *От мозаик Пенроуза к надежным шифра.* – М.: Мир, 1993.
- 51., 52. lpp. Brūsa-Mitforda M. *Zīmes un simboli.* – R.: Zvaigzne ABC, 1998.
59. lpp. Kārklīņš L. *Mūzikas leksikons.* R.: Zvaigzne, 1990.

Bridžita Reilija. *Katarakta*. 1967.

Maģiskā acs.

Īvs Kleins. *IKB 191*. 1962.

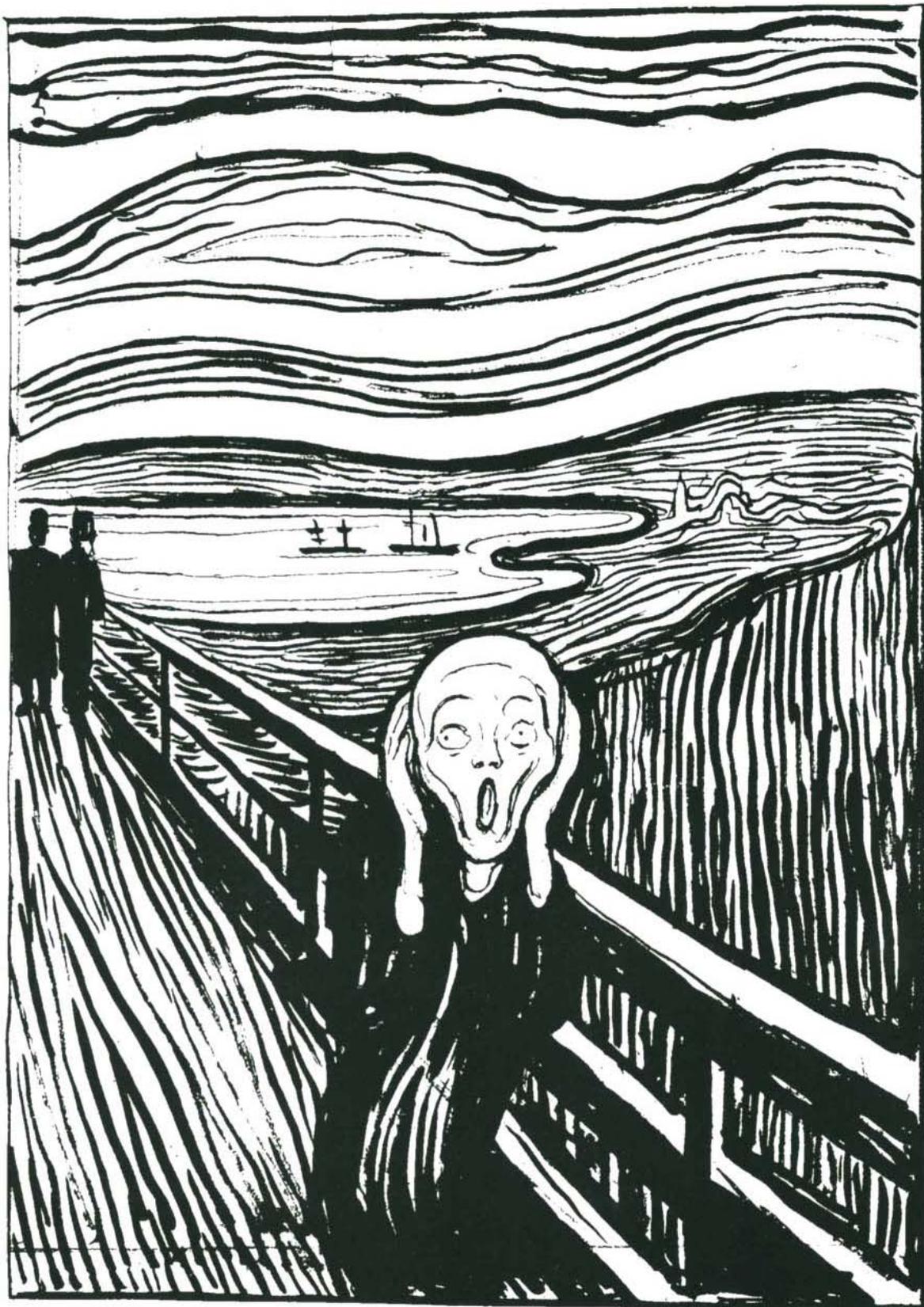
Rembrants van Reins. *Pašportrets*. 1630.

Rembrants van Reins.
Pašportrets – ubaga tēls. 1630.

Rembrants van Reins. *Pašportrets*. 1668.

Edwards Munks. *Kliedziens*. 1895.